

”Viimeistä poikaani en anna”

**YKSIN MAAHAN TULLEIDEN ALAIKÄISTEN
PAKOLAISTAUSTAISTEN NUORTEN KOTOUTUMISEN
HAASTEET**

Anu Ciwan

Kandidaatin tutkielma

Sosiaalityö

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2022

TIIVISTELMÄ

Yksin tulleiden alaikäisten pakolaistaustaisten nuorten kotoutumisen haasteet
"Viimeistä poikaani en anna"

Anu Ciwan

Kandidaatin tutkielma

Avoin Yliopisto, Jyväskylän yliopisto

kevät 2022

48 sivua+2 liitettä

Tutkielman tarkoitus on selvittää yksin ilman huoltajaa maahan tulleiden pakolaistaustaisten alaikäisten lasten ja nuorten kotoutumisen haasteita ja kotoutumiseen ja kotouttamiseen liittyviä hidastavia tai estäviä tekijöitä. Tarkoituksena on myös tuoda esiin haavoittuvan ryhmän asemaa osana suomalaista yhteiskuntaa ja palveluverkostoja. Tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa on käytetty aineistona suomalaisia ja ulkomaalaisia tieteellisiä tutkimuksia, joita tarkastellaan Alison Agerin ja Alastair Strangin (2008) kotoutumisen käsitteellisen viitekehysten valossa. Viitekehys koostuu hyvän kotoutumisen osa-alueista ja indikaattoreista. Tutkimusaineistona on käytetty hanke- ja projektitutkimuksia liittyen asiakasryhmän kokemuksiin kotoutumisesta Suomessa, siirtolaisinstituutin haastattelututkimuksia, asiantuntijalausuntoja, väestöliiton selvityksiä, vertaisarvioituja tutkimusprojekteja & kokoomateoksia, kyselylomaketutkimuksia, väitöskirjan osatutkimuksia ja kenttätutkimukseen perustuvaa tutkimusta. Tilastotietoa on saatu UNHCR:n sekä maahanmuuttoviraston tilastoista.

Tutkimustulokset kertovat, että yksin maahan tulleiden kotoutumiseen ja kotouttamiseen vaikuttavat paitsi lähtömaan olosuhteet, yksilöllinen resilienssi ja vastaanottavan maan vastaanottopolitiikka, käytänteet, lainsäädäntö ja palvelurakenteiden monimutkaisuus tai suoranaiset puutteet.

Yksin maahan tulleen asema ymmärretään haavoittuvaksi, mutta on asemansa kautta myös hallinnan kohde. Yksin tulleilla ei ole mahdollisuutta tehdä valintoja asuinpaikastaan, vaikka olisi jo luonut vastaanottavalle paikkakunnalle sosiaalisia suhteita tai aloittanut opintopolkuaan siellä. Kielitaidon puutteellisuus vaikeuttaa osallistumisen mahdollisuuksia ja koulutusjärjestelmä ei tunnista yksin alaikäisenä maahan tulleen tarpeita tarpeeksi hyvin. Perhesuhteet ovat katkenneet tai typistyneet maahan muuton jälkeen ja sosiaaliset suhteet kantaväestöön ovat ns. heikkoja suhteita koostuen lähinnä viranomaisista. Kantaväestöön suhteiden luominen on hankalaa puutteellisen kielitaidon ja vähäisten verkostojen takia, myös asenteet, epäluuloisuus ja rasismi aiheuttavat toiseuden tunteita vaikuttaen negatiivisesti kotoutumiseen. Ryhmäsuhteet koostuvat useimmiten oman etnisen ryhmän jäsenistä, vaikeuttaen kotoutumista, toisaalta lisää lyhyellä aikavälillä turvallisuuden ja solidaarisuuden tunteita. Yksin tulleet alaikäiset saavat usein heikosti tarvittavaa hoitoa traumataustan ja maahanmuuttostressin aiheuttamiin ongelmiin palvelujärjestelmän olemattomuuden tai paikkakuntaakohtaisen huonon saavutettavuuden takia. Myös palvelujärjestelmien monikulttuurisuusosaamisessa on puutteita ja kuntakohtaisia eroja.

Avainsanat: Kotoutuminen, kotouttaminen, yksin maahan tulleet, pakolaisuus

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 Tutkimuksessa käytettävät käsitteet.....	4
2.1 Yksin ilman huoltajaa maahan tulleet alaikäinen	4
2.2 Kotoutuminen ja kotouttaminen.....	7
3 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimustehtävä	10
3.1 Tutkimuksena kirjallisuuskatsaus	10
3.2 Aineiston hankinta ja tutkimuksen toteutus	11
4 Kotoutumisen käsitteellinen viitekehys ja tutkimustulokset.....	14
4.1 Kotoutumisen perusta	15
4.2 Yksin tulleiden kotoutumisen mahdollistajat	17
4.2.1 Kielitaito ja osaaminen.....	17
4.2.2 Turvallisuuden ja jatkuvuuden merkitys kotoutumisessa.....	18
4.3 Sosiaalisten kontaktien vaikuttavuus kotoutumiseen	20
4.3.1 Yksin maahan tulleen erilaiset sosiaaliset siteet	21
4.3.2 Sosiaaliset sillat yksin maahan tulleen elämässä	26
4.3.3 Yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien sosiaaliset linkit	31
5 Pohdinta.....	37
Lähteet.....	42

1 JOHDANTO

Kirjallisuuskatsaukseni otsikossa esiintyvä sitaatti ”viimeistä poikaani en anna” on lainattu Parhialan ja Raulon (38, 2016) artikkelista ja se kuvaa oivallisesti yhtä syytä siihen, minkä takia erityisesti viime vuosikymmenen aikana Eurooppaan ja Suomeen on saapunut pakolaisvirran mukana myös tuhansia alaikäisiä taikka täysi-ikäisyyden kynnyksellä olevia nuorukaisia. Otsikko tarjoaa vastauksen myös kysymykseen, miksi nuoret miehet jättävät kotimaansa ja lähtevät vaaralliselle matkalle halki Euroopan. Useimmat alaikäiset maahan tulevat ovat poikia, tyttöjä uhkaa pelko raiskauksista ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä, sieppauksista ja väkivallasta, taustalla voi olla myös pakkoavioliiton uhka (Anis & Esberg 2018,190). Poikia kotimaassa, konfliktialueilla uhkaa, paitsi edellä mainitut uhat, mutta myös pakottaminen aseellisten ääriryhmien toimintoihin (Björklund 2014a, 13).

Suomesta turvapaikkaa hakevien määrä on kasvanut ennätysmäisesti viime vuosikymmenellä. Yleisessä keskustelussa tutuksi ovat tulleet termit ”Pakolaiskriisi” taikka ”pakolaisvyöry”. Vuosina 2014 ja 2015 turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa oli yhdeksänkertainen verrattuna sitä aiempiin vuosiin. Vuonna 2015 turvapaikkahakemusten määrä oli 32 479, joista alaikäisten yksintulleiden hakemuksia oli 3024 kpl. Suurin osa turvapaikanhakijoista oli kotoisin konfliktialueilta Irakista ja Afganistanista. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2016, 36–38, 49.) Vuoden 2021 aikana turvapaikkaa hakeneita yksin maahan tulleita alaikäisiä oli 124 (Maahanmuuttovirasto 2022). Aikavälillä 2012–9/2021 Suomeen on tullut yhteensä 4 513 alaikäistä ilman huoltajaa olevaa lasta tai nuorta (Bruun 2021). Kaikista maailman pakolaisista 51 % on alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria (UNHCR 2022).

Suomi päätti valtioneuvoston päätöksellä alkuvuodesta 2020 helpottaa Välimeren kuormittunutta turvapaikanhakijatilannetta ja vastaanotti 175 haavoittuvassa asemassa olevaa turvapaikanhakijaa Välimeren alueelta. Vastaanotettavien joukossa oli ilman huoltajaa olevia lapsia sekä yksinhuoltajaperheitä. Tämän lisäksi Suomi vastaanotti 11 ilman huoltajaa olevaa alaikäistä turvapaikanhakijaa tulipalon tuhoamalta Morian leiriltä Kreikasta syksyllä 2020 (Euroopan muuttoliikeverkosto 2020, 39–40).

Sinänsä muuttoliike Suomeen ei ole uusi asia: ensimmäiset pakolaiset tulivat Suomeen 1973 Chilestä ja 1970-luvun lopulla Suomi vastaanotti noin 500 vietnaminpakolaista. Tutummaksi valtaosalle suomalaisista pakolaisuus tuli somalialaisten pakolaisten saapumisen myötä 1990-luvun alussa. (Pakolaisapu 2022.) Tässä maailman tilanteessa Afganistanin kriisiytynyt tilanne sekä Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat tuoneet pakolaisdiskurssia taas lähemmäksi suomalaisten uutisarkea.

Olen työskennellyt vuosia monikulttuurisessa työssä sekä vastaanottavassa työssä turvapaikanhakijoiden parissa, sekä varsinaisessa kotouttavassa työssä, vaiheessa, jossa maahanmuuttaja saa kuntalaisstatuksen ja astuu kotoutumislain mukaisten palvelujen piiriin. Tällä hetkellä työskentelen alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden pakolaistaustaisten maahanmuuttajanuorten parissa Oulun kaupungin perheryhmäkodissa, joka perustettiin palvelemaan haavoittuvassa asemassa olevien alaikäisten, ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten majoittamisen ja kotouttamisen tarpeita. Tutkimuskatsaukseni aihe on päivittäisen työni arjessa yksi polttavimmista kysymyksistä ja pohdinnan aihe.

Tutkielmani aihe on ajankohtainen, toisaalta jatkuva ja ajaton, miljoonat ihmiset ovat pakkoliikkeessä yli rajojen maailmassa kaiken aikaa. Lisääntyvä tutkimustieto aihepiiristä on välttämätöntä perheistään eroon joutuneiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja kotoutumiseen liittyvän tukemisen kannalta. Maailmanlaajuisesti pakolaisista yli puolet on lapsia ja viime vuosien kiintiöpakolaisten ja turvapaikanhakijoiden lisääntyneen määrän myötä Suomessa on, osana suomalaista yhteiskuntaa, tuhansia sotatraumatisoituneita lapsia (Hagman 2017,6).

Tutkin tässä kirjallisuuskatsauksessa aiheesta kirjoitettua tietoa, vertaisarvioituja tutkimuksia ja reflektoin kirjallisuutta aiheeseen linkittyvään teoriataustaan. Tutkimustietoa maahanmuutosta löytyy varsin paljon. Muuttoliiketutkimusta Suomessa on tehty määrällisesti ja Suomessa tapahtuvaa muuttoliikettä mukailleen: massa- ja maastamuutosta on siirrytty tarkastelemaan maahanmuuttoa, johon kuuluu pakolaisuus. (Lyytinen 2019, 24.) Toisaalta kohdennetusti alaikäisiin yksin tulleisiin liittyvää tutkimusta viime vuosilta on suhteutettuna vähemmän ja löydettävissä oleva tieto oli pirstaleisena pakolaisuuteen liittyvässä muussa tutkimuksessa. Tämän toteaa

myös Kauko (2015, 35) alaikäiset yksin maahan tulleet ovat erityinen ja vähän tutkittu ulkomaalaistaustainen ryhmä.

Kirjallisuuskatsauksessani esittelen tutkimukseni käsitteet, tutkimuskysymyksen ja kuinka tiedonkeräys on tehty ja esittelen tulokset Agerin ja Strangin (2008) teoreettisen kotoutumisen viitekehyksen valossa. Kotoutumisen käsitteellinen viitekehys käsittää neljä eri osa-aluetta ja kymmenen eri indikaattoria muodostaen hyvän kotoutumisen kokonaisuuden. Suomessa teoriaa on käytetty vähäisessä määrin kotoutumiseen liittyvissä tutkimuksissa. Kirjallisuuskatsauksessa sitä on käyttänyt Tuomas Kuru (2021) tutkiessaan maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviä haasteita sekä etsiessään ratkaisuehdotuksia näihin haasteisiin. Tässä kirjallisuuskatsauksessa olen käyttänyt samankaltaista teoreettisen viitekehyksen lähestymistapaa tutkiessani alaikäisten yksin maahan tulleiden kotoutumisen haasteita ja kotoutumista estäviä ja hidastavia tekijöitä.

Tutkielmani olen rajannut koskemaan alaikäisiä, ilman huoltajaa tulleita nuoria, jotka ovat kunnallisten palvelujen piirissä oleskeluluvan saamisen jälkeen ja varsinaisessa kotouttamisvaiheessa. En keskity niinkään monikulttuurisuuden tai maahanmuuttoon liittyvien termien, syiden, turvapaikkaprosessin tai erilaisten oleskelulupien määrittelyyn. Kirjallisuuskatsauksessa reflektoin aiheeseen myös omaa työn kautta saatua kokemusta, joka näyttäytyy vuoropuheluna tutkimuksien ja teoreettisen viitekehyksen kanssa.

2 TUTKIMUKSESSA KÄYTETTÄVÄT KÄSITTEET

Tutkielmassani keskeisimmin käytetty käsite on yksin ilman huoltajaa maahan tullut alaikäinen. Määrittelen käsitettä tarkemmin omassa luvussaan. Kotouttaminen ja kotoutuminen ovat käsitteinä jatkuvasti keskusteluissa ja otsikoissa. Keskustelu on hyvin polarisoitunutta, usein negatiivissävytteistä, harvemmin kerrotaan maahanmuuttajataustaisten henkilöiden menestystarinoita hyvin onnistuneesta opintopolusta, hyvästä työllisyydestä tai elämässä onnistumisista uudessa maassa. Poliittisissa keskusteluissa sosiaaliturvajärjestelmämme on usein määritelty pakolaisia houkuttelevaksi tekijäksi, jolla yritetään perustella palveluiden ja sosiaalietuuksien myöntämisen kriteerien tiukennuksia. Kuitenkin viimesijaisilla etuisuuksilla eläminen merkitsee enemmän vuosien köyhyyttä, toivottomuutta ja häpeää. (Berg 2012,29.) Maahanmuuttajat määritellään keskusteluissa usein yhteiskunnan resursseja vähentävänä ja epäjärjestystä aiheuttavana vähemmistönä. Media on luonut osaltaan pakolaisasenteita, jotka voivat hankaloittaa kotoutumista ja identiteetin rakentamista (Berg 2012, 17).

Teemana kotoutuminen on ajankohtainen, sillä pakolaiskriisin jälkeisinä vuosina yhteiskunta ja sen tarjoamat palvelut ovat haasteen edessä, kuinka kotouttaa maahan tulijat tehokkaasti toimivaksi osaksi yhteiskuntaa, koulutukseen ja työhön, ottaen huomioon yksilöt ja heidän lähtötilanteensa. Yhteiskunnallinen keskustelu nuorten syrjäytymisestä ja pahoinvoinnista ylipäätään on edelleenkin ajankohtaista. Yhteiskunnan palveluiden puutteet ja hitaat prosessit yhdistettynä syrjäytymisvaarassa oleviin maahanmuuttajanuoriin on aiheena ajankohtainen ja huomionarvoinen.

2.1 Yksin ilman huoltajaa maahan tullut alaikäinen

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n (1997, 1) mukaan yksin maahan tullut lapsi tai nuori on alle 18-vuotias henkilö, joka on erossa molemmista vanhemmistaan ja hänellä ei ole mukanaan laillista huoltajaa. UNHCR:n määritelmässä käytetään myös käsitteitä unaccompanied children, unaccompanied asylum-seeker children tai separated children (UNHCR 1997). Englanninkielisissä julkaisuissa muita käytettyjä termejä

ovat mm. *unaccompanied minors* (Ni Raghallaigh, Gilligan 2010). Suomen kielessä vastaavia vakiintuneita termejä ei ole. Kirjallisuudessa käytettävät termit ovat pidempiä ilmaisuja, kuten käyttämäni yksin maahan tulleet alaikäiset tai yksin ilman huoltajaa maahan tulleet lapset ja nuoret. Tässä tutkimuksessa käytän termiä ”yksin tulleet”, joka tässä kontekstissa tarkoittaa ilman huoltajaa maahan tulleita alaikäisiä pakolaistaustaisia alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria. Tutkimukseni subjektiä viitoittaa pakolaistaustaisuus, joka tarkoittaa, että yksin maahan tulleet ovat saapuneet Suomeen joko pakolaiskiintiössä taikka turvapaikanhakijoina ja saaneet sitä kautta pakolaisaseman ja oleskeluluvan Suomeen, jolloin heillä on kuntalaisen oikeudet, suomalainen henkilötunnus ja oikeudet julkisiin sosiaali- ja terveystalouteihin. Kalland (2009, 6) toteaa, että tyypillinen yksin maahan tullut on 15–17-vuotias, joka saapuu maahan sukulaisten tai ystävien seurassa, vanhemmat 16–17-vuotiaat matkustavat useimmiten yksin.

Termi pakolainen tarkoittaa henkilöä, jolle turvapaikka on myönnetty ja jolla siten on oikeus oleskella maassa. Pakolaisasema on myös niillä, jotka vastaanotetaan Suomeen kiintiöpakolaisina tai YK:n pakolaisjärjestön esityksestä pakolaiskiintiöön ilman Suomessa tapahtuvaa turvapaikanhakua (Castaneda ym. 2018, 49). YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjassa pakolainen (engl. *refugee*) on määritelty henkilöksi, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta ja joka oleskelee ulkopuolella kotimaataan ja on kykenemätön turvautumaan maan suojaan (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 1968/77). Turvapaikanhakija (engl. *asylum seeker*) saapuu vastaanottavaan maahan hakemaan pakolaisasemaa ja hänelle on mahdollista myöntää kansainvälisen suojelun perusteella oleskelulupa (Lyytinen 2019, 18).

Valtioilla on itsemääräämisoikeus, jonka nojalla valtiot päättävät maahantulon ja maahanmuuton edellytyksistä. Perusteltuja poikkeuksia tähän itsemääräämisoikeuteen tekevät yleiset ihmisoikeusperiaatteet ja valtioiden solmimat kansainväliset velvoittavat sopimukset. Kansainvälisen suojelun näkökulmasta

tärkeimpiä sopimuksia ovat YK:n pakolaissopimus lisäpöytäkirjoineen, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista ja YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus. Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen sekä EU:n perusoikeuskirjaan on myös kirjattuna oikeus suojan hakemiseen. Suomi on ratifioinut useimmat keskeiset aihepiiriä koskevat kansainväliset sopimukset. Keskeisiä kansallisia lakeja ovat ulkomaalaislaki ja laki kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta, kansalaisuuslaki, laki kotoutumisen edistämisestä ja yhdenvertaisuuslaki. (Makkonen & Koskeniemi 2013, 61,71.) Suomen perustuslaki, vahvana yleislakina, ohjaa yhdenvertaisuuteen: ”Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella” (Suomen perustuslaki 1999/731 § 6).

Yksin tullut alaikäinen on Lalanderin & Raofin (2016, 220) mukaan ilmaisuna sosiaalinen kategoria, jolla yhteiskunnassa toimivat viranomaiset pystyvät kategorisoimaan ja erottelamaan muista henkilöistä lapset ja nuoret. Yksin tulleilla oletetaan olevan jotakin yhteistä, jonka takia heitä kohdellaan homogeenisenä ryhmänä. Björklund (2015, 9) toteaa, että yksin tulleet alaikäiset eivät ole homogeeninen ryhmä: eroavaisuuksia on etnisyydessä, kansalaisuudessa, sosioekonomisessa asemassa, kulttuuri- ja uskonnollisessa taustassa, ikäjakaumassa sekä sukupuolella. Syyt lähteä kotimaasta ovat samankaltaisia kuin aikuisilla pakolaistaustaisilla henkilöillä: epävakaa poliittinen tilanne, aseelliset konfliktit, vaino, köyhyys, kotiväkivalta, kuuluminen etniseen tai uskonnolliseen vähemmistöön. Universaalia syytä pakolaisuuteen ei ole, jokainen tarina on erilainen. Ayotte (2000, 24–61) on tutkinut yksin tulleiden kotimaasta lähdön syitä ja yleisimpinä syinä ovat, kansanmurhat, muut kaoottiset tilanteet ja yhteiskunnan anarkia, kidutus ja ero vanhemmista.

Maahanmuuttokeskusteluissa puhutaan usein ankkurilapsista, joilla tarkoitetaan maahan ilman huoltajaa saapuvia lapsia, jotka on lähetetty muuta perhettä edeltä turvaan toiseen maahan (Turtiainen 2012, 35). Myös Martiskainen (2009, 46) toteaa,

että yksin tulleita stigmatisoidaan kaikkialla EU:n jäsenmaissa ankkurilapsi-käsitteen kautta, joka leimaa lapsia ja nuoria ryhmänä sekä vaikuttaa osaltaan heidän uskottavuuteensa turvapaikanhakijoina. Björklund (2015, 12) lisää, että yksin maahan tulleita ei usein kohdella yksinomaan haavoittuvana asiakasryhmänä, vaan ankkurilapsina, jotka ovat tulleet vanhempiensa lähettäminä hakemaan turvapaikkaa, jotta voivat myöhemmin tuoda perheenyhdistämisen kautta myös heidät uuteen maahan. Maahanmuuttovirasto on usein kielteisissä perheenyhdistämispäätöksissä käyttänyt epäsuorasti perusteena termiä ankkurilapset, tapauksissa, joissa turvapaikkakertomusta pidetään epätotena.

2.2 Kotoutuminen & Kotouttaminen

Saukkonen (2020, 17–18) määrittelee kotoutumisen prosesseiksi, joissa maahan pysyvästi muuttanut ihminen löytää paikkansa olla ja toimia. Kotouttaminen tarkoittaa kehityskulkuja tukevia julkisen hallinnon toimenpiteitä. Integraation käsite kuvaa kotoutumisen prosesseja ja niitä tukevaa politiikkaa, hallintoa ja palvelua.

Virallinen maahanmuuton termi kotouttaminen, integrointi johtuu latinan kielen sanasta *integer*, koskematon tai kokonainen, joka viittaa kotouttamisen tarkoittavan tekemistä kokonaiseksi ja puhtaaksi suomalaiseksi (Berg 2012, 16). Kotoutumisen ja kotouttamisen käsitteitä on vahvistettu korostamaan ajatusta kehityksen kaksisuuntaisuudesta sekä ajatusta maahanmuuttajien oikeuksista heidän velvollisuuksiensa ohella. Kaksisuuntaisessa kotoutumisessa maahan muuttaneen lisäksi myös ympäristöllä ja yhteiskunnan olosuhteilla on suuri merkitys prosessiin. Kotoutuminen merkitsee muutosta paitsi maahan muuttaneelta, että hänet vastaanottavalta yhteisöltä ja yhteiskunnalta. Kotoutumisdiskurssissa on esiintynyt myös kolmisuuntaisen kotoutumisen käsite, jossa huomioidaan lähtömaan merkitys ja yhteiskunnassa olevien eritaustaisten ja eri aikoja vastaanottomaassa olleiden ryhmien merkitys kotoutumisessa. (Castaneda ym. 2018, 58.)

Suomessa kotoutumista säätelee laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ja valvova ja kotoutumisesta vastaava viranomaistaho on työ- ja elinkeinoministeriö. Kotoutumislain tarkoitus on edistää ja tukea maahanmuuttajan kotoutumista ja

edistää mahdollisuuksia osallistua aktiivisesti yhteiskunnan toimintaan. Kotoutuminen on määritelty maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteiseksi toiminnaksi ja kehitykseksi. Lain tarkoitus on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta väestöryhmien kesken. (Kotoutumisen osaamiskeskus 2022b).

Vuori (2015, 395–404) määrittelee kotouttamistyön sosiaalisuonteiseksi työksi, jossa asiakkaille pyritään varmistamaan asumisen alkuaikoina toimentulon ja arjen sujumisen edellytykset yhteiskunnan käytäntöihin ja palvelujen äärelle ohjauksella. Kotouttamisen keskeisimmiksi keinoiksi luetaan ohjaus, neuvonta, yhteiskunnalliset palvelut sekä tulonsiirrot. Saukkonen (2020, 18–19) kuvaa kotoutumista monimutkaisempana ilmiönä ja useiden prosessien kokonaisuutena. Ihmisen siirtyessä uuteen elinympäristöön kieli ja kulttuuri ovat erilaisia, sosiaaliset suhteet vanhaan ovat katkenneet, yhteiskunnan pelisäännöt ovat uudenlaiset. Kotoutuminen on yksilöllistä ja useimmissa tapauksissa kotoutuminen vie vuosikymmeniä, jonka jälkeenkin ihminen kokee olevansa jollain tapaa vieras. Yhden kotoutumisen ulottuvuuden perusteella ei pidä tehdä vahvoja johtopäätöksiä muista elämänalueista ja hyväosaisuuden indikaattorina ei välttämättä ole pelkästään työpaikka ja säännölliset tulot.

Eduskunta on hyväksynyt vuonna 2019 kotouttamista koskevan kannanoton, jossa on edellytetty, että hallitus laatii toimenpideohjelman kotouttamistoimien uudistamistarpeista. Kannanotossa on edellytetty mm. kotouttamisajan merkittävää nopeuttamista, kotouttamisen toimivuuden ja työllistymis- ja palvelujärjestelmien parantamista, käsittelyaikojen nopeuttamista ja kotoutumiskoulutuksen kieliopintojen uudelleenjärjestämistä. (Valtioneuvosto 2020.) Kotoutumista edistävää lainsäädäntöä uudistetaan parhaillaan selonteon perusteella ja vuoden 2022 aikana saadaan tietoa, kuinka täsmennetään ja huomioidaan ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten tuen järjestämisvastuuta ja sosiaalihuollon viitekehys yksin tulleiden lasten ja nuorten palveluissa (Hirschovits-Gerz 2022, 40).

Oleskeluluvan saatuaan yksin tulleet siirtyvät vastaanottoyksiköistä kuntalaisiksi ja kunnan palvelujen piiriin. Kunta vastaa lapsen hoivasta, kasvatuksesta ja kotoutumisesta. Kasvatuksen ja hoivan lisäksi yksin tulleille järjestetään sosiaali- ja

terveyspalveluita. Laissa kotoutumisen edistämisestä (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010/1386) todetaan, että ilman huoltajaa maahan tulleelle alaikäiselle lapselle tai nuorelle, jolle on myönnetty oleskelulupa tai, joka on tullut maahan kiintiöpakolaisena, on järjestettävä hoiva, huolenpito ja kasvatus tarkoituksenmukaisella sijoituksella. Yksin maahan tulleelle tehdään oleskeluluvan saamisen jälkeen aina kotoutumissuunnitelma, joka mainitaan myös laissa kotoutumisen edistämisestä. Kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan, hänen muun huoltajansa tai laillisen edustajansa kanssa hänelle määrätyn sosiaalityöntekijän toimesta. Laki kotoutumisen edistämisestä korostaa, että huomiota täytyy kiinnittää alle 18-vuotiaan lapsen etuun ja hänen kehitykseensä lastensuojelulain määrittämällä tavalla ja lapsen toivomukset ja mielipiteet on otettava huomioon ikä- ja kehitystasoperusteisesti. (Saukkonen 2020, 88.) Kotoutumissuunnitelma hyödyttää erityisesti yläkouluikäisinä muuttaneita henkilöitä, joilla voi olla vähäinen koulutustausta sekä joilla esiintyy hyvinvointia uhkaavia tekijöitä. Kotoutumissuunnitelma voi sisältää perusopintoja, lukio-opintoja, ammatillisia tai korkeakoulu opintoja, täydennys- tai jatkokoulutusta, oman äidinkielen opetusta, lastensuojelun yhteistyötä tai jälkihuoltoa, harrastusten pariin ohjausta, muita sosiaali- ja terveyspalveluita ja sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamista. (Kotoutumisen osaamiskeskus 2022c.)

Lastensuojelulain vuonna 2020 tehdyn muutoksen myötä pakolaistaustaisille maahanmuuttajanuorille voidaan tarjota lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa kunnissa 25-vuotiaaksi saakka (Kotoutumisen osaamiskeskus 2022a). Jälkihuolto ei ole kuitenkaan subjektiivinen oikeus, asiakkaan tilannetta ja tarpeita jälkihuoltoon arvioidaan sosiaalityöntekijän palveluntarpeenarviolla. Jälkihuoltoien nosto myös kotouttamistoimenpiteiden kohteena olevien nuorten kohdalla on ollut tasa-arvon toteutumisen kannalta merkittävä muutos.

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Kirjallisuuskatsaukseni tutkimustehtävä on tutkia yksin maahan tulleiden alaikäisten pakolaistaustaisten lasten ja nuorten kotoutumisen ja kotouttamisen haasteita Suomessa varsinaisen kotouttamisvaiheen aikana, sen jälkeen, kun yksin maahan tullut on saanut oleskeluluvan ja kuntalaisstatuksen. Lisäksi haluan tuoda näkyväksi yksin maahan tulleiden haavoittuvaa asemaa Suomessa ja heitä koskevissa palvelujärjestelmissä. Kirjallisuuskatsaukseni tutkimuskysymykset ovat:

Mitkä tekijät vaikuttavat alaikäisenä yksin maahan tulleen kotoutumiseen ja kotouttamiseen?

Mitä kotoutumista hidastavia tai estäviä tekijöitä yksin maahan tulleet alaikäiset kohtaavat Suomessa palvelujärjestelmissä?

3.1 Tutkimuksena kirjallisuuskatsaus

Tutkielmani on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, joka on metodi sekä tutkimustekniikka, joka mahdollistaa laajan kirjallisen aineiston tarkastelun ja jonka kautta haetaan vastauksia rajattuihin tutkimuskysymyksiin. Pääperiaatteena kirjallisuuskatsauksessa on koota aihetta koskettavat relevantit tutkimukset, analysoida aineiston keskeiset teemat ja luoda synteesi, joka vastaa tutkimuskysymyksiin. Kirjallisuuskatsaukseni avulla haluan selvittää tutkimuskysymyksiini vastauksia ja tuoda näkyväksi yksin alaikäisinä maahan tulleiden haavoittuvaa erityisasemaa. Yleiskatsauksen aineisto ei käy läpi järjestelmällistä seulaa, mutta sen avulla on mahdollista päästä päätelmiin ja saada ajankohtaista tietoa. (Salminen 2011, 4–16.)

3.2 Aineiston hankinta & tutkimuksen toteutus

Aloitin kirjallisuuskatsaukseni tiedonkeruun tammikuussa 2022 ja huomasin, että tutkimusta aiheina pakolaisuus ja maahanmuutto löytyy runsaasti. Toisaalta spesifinen tieto liittyen yksin tullessiin alaikäisiin ja heidän kotoutumiseensa oli usein pirstaloituneena muuhun, yleisellä tasolla pakolaisia, turvapaikanhakijoita tai maahanmuuttajia käsitteleviin tutkimuksiin.

Rajasin aihetta etsimällä aineistoa liittyen maahanmuuttoon, pakolaisuuteen, kotouttamistyöhön, kotoutumisen ulottuvuuksiin sekä yksin ilman huoltajaa tullessiin alaikäisiin. Käytin aineistohaussa sähköisiä tietokantoja, jotka olivat JykDok, Melinda, Finna, Google Scholar, Janus, Doria, Journal sekä Oxford University Press ja Social Services Abstract. Tilastotietoa hain UNHCR:n sekä maahanmuuttoviraston arkistoista. Tietokannoissa käyttämiäni hakusanoja olivat pakolaisuus, pakolainen, kiintiöpakolainen, turvapaikanhakija, kotouttaminen, kotoutuminen, integraatio, akkulturaatio, pakolaislapsi sekä kotoutumisen kaksisuuntaisuus. Käytin myös hakusanayhdistelmiä kuten lapsi ja pakolainen, lapsi ja kotoutuminen, nuori ja kotoutuminen, yksin tullut, ilman vanhempia, ilman huoltajaa ja pakolainen. Etsiessäni lähdeaineistoa englanninkielisistä julkaisuista, käytin hakusanoja: unaccompanied children, unaccompanied minor, separated children ja refugee children.

Aineistohakuja rajasin 2000-luvulla tehtyihin suomen tai englanninkielisiin tieteellisiin tutkimuksiin, väitöskirjoihin, artikkeleihin ja oppikirjoihin, jotta aineisto olisi mahdollisimman ajantasaista. Tästä huolimatta huomasin, että osa asiasisällöstä oli vanhentunutta mm. ulkomaalaislainsäädännön osalta. Etsin aineistosta teorialähtöisesti kaikkea kotoutumisen osa-aluejakoon liittyvää sisältöä ja ryhmittelin kirjallisuudessa toistuvaa sisältöä analyysivaiheen tuloksiin.

Katsaukseni teoreettisena viitekehyksenä käytän Agerin ja Strangin (2008) kotoutumisen käsitteellistä viitekehystä, joka ottaa huomioon sekä yksilön, että rakenteelliset kotoutumiseen vaikuttavat tekijät. Analysoin tutkimusaineistoa neljän kotoutumisen osa-alueen ja niiden alakategorioissa olevien 10 indikaattorin mukaisesti. Teorialähtöisessä analyysissä teoreettinen viitekehys määrittelee

aineistosta kerättävää sisältöä ja usein teorialähtöisessä analyysissä on valmiiksi määritellyt kategoriat, joiden mukaisesti aineistoa tarkastellaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81–82). Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä sekä teoria, että tutkimukset aiheesta ohjaavat analyysia sekä luokitusten määrittelyä (Vilkkä 2015, 170–171).

Kirjallisuuskatsauksessani käytettävät primäärilähteet koostuvat erilaisista hanke- ja projektitutkimuksista mm. ”Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen”, myöhemmin HALATEN-projekti, jossa etsittiin yksin maahan tulleiden kotoutumisen tueksi keinoja itsenäistymiseen ja elämänhallintaan sekä ohjauksen muotoja siirtämävaiheessa koulutus- ja työurille. Myös Björklundin (2015) siirtolaisinstituutin tutkimuksessa yksin alaikäisten maahan tulleiden vastaanoton ja kotoutumisen käytänteistä on osittain käytetty HALATEN- projektin tutkimustuloksia. Katsauksessani käytetty Niemisen (2015) artikkeli ”Yhteiskunnallisia esteitä” perustui Pakolaisavun Kurvi-hankkeen tutkimustuloksiin ja avasi silmät pakolaistaustaisten nuorten problematiikkaan mm. asunnon hakemisessa, opintojen haasteellisuudessa, byrokraattisissa esteissä sekä vuorovaikutuksen vaikeudessa.

Olen käyttänyt tutkimuksessani Siirtolaisinstituutin haastattelututkimuksia jo aikuistuneista yksin maahan tulleista alaikäisistä ja heidän kotoutumisen kokemuksistaan. Niin ikään haastattelututkimuksen tuloksia liittyen kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden pakolaislasten ja nuorten hoidon tarpeen arviointiin ja kuntouttamiseen olen työssäni käyttänyt Sirkku Suikkasen 2010 tekemää Helsingin Diakonissalaitoksen raporttia, THL:n Paloma käsikirjaa, joka on tulos valtakunnallisesta pakolaisten mielenterveystoimien kehittämishankkeesta sekä HDL:n selvitystä traumatisoituneiden pakolaislasten ja nuorten hoidosta.

Vertaisarvioituja teoksia, joita tutkimuksessani olen käyttänyt laajasti ovat Jahnukainen ym. (2019) teos maahanmuuttajataustaisista nuorista ja heidän koulutuspoluistaan perustuen Suomen Akatemian TRANSIT-hankkeeseen sekä Jasinskaja-Lahti ym. (2002) raporttia perustuen SYREENI-syrjäytyminen, sekä eriarvoisuus ja etniset suhteet Suomessa- hankkeeseen, joka pureutuu maahanmuuttajien kokemuksiin rasismista ja syrjinnästä. Lyytisen (2019) pakolaistutkimuksen kokoomateos auttoi ymmärtämään pakolaisuuden monimuotoisuutta ja olen käyttänyt teosta soveltavin osin liittyen yksin ilman

huoltajaa tulleisiin. Soveltavin osin käytin aineistona Saukkosen (2020) vertaisarvioitua yleisesitystä suomalaisesta kotouttamispolitiikasta ja sen kehittämisen tarpeista sekä Kuusisto-Arposen (2016) tutkimusartikkelia, joka kertoo yksin tulleiden lasten ja nuorten kielteisen perheenyhdistämispäätöksen inhimillisistä seurauksista ja sen ongelmallisuudesta kotoutumisen valossa. Lisäksi olen käyttänyt tutkimuksessani Väestöliiton selvitystä ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä (Helander & Mikkonen 2002), synteesitutkimusta ilman huoltajaa turvapaikkaa hakeneiden lasten ja nuorten kokemuksista (Kalland 2009) sekä väitöskirjojen osatutkimuksia mm. Kauko (2015) sekä Kokkonen (2018), joissa ensin mainitussa käsitellään yksin tulleiden kokemuksellista yksinäisyyttä ja sen vaikutuksia kotoutumiseen ja jälkimmäisessä tarkastellaan pakolaisten vuorovaikutussuhteita laajasti. Lähdekirjallisuudesta on tarkempi taulukkomuotoinen kuvaus katsauksen liitteissä. (LIITE 2)

4 KOTOUTUMISEN KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS & TUTKIMUSTULOKSET

Ager ja Strang (2008, 169–170) ovat kehittäneet kotoutumisen käsitteellisen viitekehksen, joka käsittelee kotouttamista neljän eri osa-alueen kautta. Jokaisessa neljässä osa-alueessa on yhteensä kymmenen erilaista indikaattoria, jotka vaikuttavat hyvään kotoutumiseen. Osa-alueet ovat perusta (Foundation), mahdollistajat (Facilitators), sosiaaliset kontaktit (Social connections) ja keinot ja tulokset (Means and markers). Suomenkielinen käännös hyvän kotoutumisen kehiksestä on Ritva Mertaniemen (2018) käännös, joka on esitelty ”Hyvä alku Pohjanmaalla-kotoutumishankkeessa.

Kuvio 1. Kotoutumisen käsitteellinen viitekehys (Ager & Strang 2008); käännös suomeksi Ritva Mertaniemi (2018)

Alkuperäinen viitekehys (Ager & Strang 2008) Liite 1

Ager ja Strang (2008) jakavat kotoutumisen osa-alueet neljään kategoriaan: Kotoutumisen perusta on oleskeluluvan tuoma status ja oikeudet kuntalaisena. Oleskeluluvan saamisen jälkeen maahan muuttanut saa kuntalaisen oikeudet. Kotoutumista mahdollistaa kielitaito, muu kulttuurinen osaaminen ja turvallisuuden kokemukset sekä tunne pysyvyydestä. Sosiaaliset kontaktit tarkoittavat

kotoutumisessa tarvittavia suhteita, jotka käsittävät suhteet lähipiiriin, muuhun väestöön sekä yhteiskunnan instituutioissa toimiviin viranomaisiin.

Kotoutumisen keinoja, että tuloksia ovat Agerin ja Strangin (2008) mukaan työ, asuminen, koulutus sekä terveys ja hyvinvointi. Työllisyys on keskeinen mittari kotoutumisessa. Yksin maahan tulleiden osalta voidaan ajatella, että ensimmäinen askel kohti tulevaisuuden työllistymistä on peruskoulun suorittaminen ja kielitaidon karttuminen sille tasolle, että oppiminen mahdollistuu. Koti ja tarkoituksenmukainen asuminen luo turvallisuutta ja vakautta elämään. Useimmiten yksin tulleilla perheryhmäkoti on oleskeluluvan jälkeen koti täysi-ikäistymiseen taikka mahdollisten huoltajien maahan saapumiseen saakka.

4.1 Kotoutumisen perusta

Agerin ja Strangin (2008) kotoutumisen käsitteellisen viitekehyksen perustan muodostavat oleskelulupa, kansalaisuus ja niiden tuomat oikeudet. Yksin maahan tulleet tulevat maahan pääosin samalla tavalla kuin muut turvapaikanhakijat taikka kiintiöpakolaisina. Normaalilla turvapaikkamenettelyllä tulevat yksin maahan tulleet odottavat turvapaikkapäätöstä vastaanottokeskuksen alaikäisten ryhmäkodeissa tai yksityismajoituksessa. Erityistä viime vuosina yksin tulleiden maahan saapumisessa ovat olleet johdannossakin mainitut ”Välimeren siirrot”, joissa ilman huoltajaa olevia lapsia ja nuoria on siirretty valtioneuvoston päätöksellä Suomeen Kreikasta helpottamaan Välimeren alueen kuormittunutta turvapaikanhakijoiden vastaanottotilannetta. (Maahanmuuttovirasto 2020.)

Vuoden 2022 pakolaiskiintiötä on varauduttu nostamaan Afganistanin kriisin vuoksi ja vuoden 2022 kiintiöön on sisällytetty 30–40 haavoittuvassa asemassa olevaa yksin ilman huoltajaa olevaa alaikäistä (Valtioneuvosto 2021a). Osa yksin tulleista tulevat osana pakolaiskiintiötä, jonka määrä vaihtelee vuosittain eduskunnan hyväksymän talousbudjetin mukaisesti. Suomi painottaa pakolaiskiintiöpolitiikassaan haavoittuvimpien ryhmien uudelleen sijoittamista, joihin yksin tulleet erityisesti kuuluvat. (Valtioneuvosto 2021b.)

Mikäli yksin maahan tullut ei ole tullut kiintiöpakolaisena Suomeen, vaan hakenut turvapaikkaa tavanomaisessa menettelyssä, hänen statusensa vaihtuu oleskeluluvan saamisen jälkeen pakolaiseksi. Yksin tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan turvapaikkahakemus käsitellään pääpiirteittäin samanlaisessa prosessissa, kuin aikuisten turvapaikanhakijoiden hakemukset. Ulkomaalaislain mukaisesti alaikäisten hakemukset on käsiteltävä kiireellisesti, kiinnittäen huomiota lapsen etuun, kehitykseen ja terveydellisiin seikkoihin. (Pakolaisneuvonta 2022.)

Voidaan todeta, että kaikki turvapaikanhakijat ovat haavoittuvassa asemassa paetessaan vastentahtoisesti kotimaastaan, mutta osa turvapaikanhakijoista on toisia haavoittuvampia perustuen heidän kykyynsä esittää turvapaikkaperusteitaan taikka toimia prosesseissa sen edellyttämällä tavalla. Haavoittuvuus mielletään kielteiseksi asiaksi ja nimitystä käytetään usein, kun puhutaan leimatuista tai marginaaliryhmistä. Haavoittuvuus on erityislaatuista ja hyvin riippuvaista siitä, mistä ihminen on kotoisin tai miten hän asemoituu taloudellisissa ja sosiaalisissa verkostoissa. (Tarvainen 2016, 18.)

Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso (2018, 66) käsittelevät haavoittuvuuden käsitettä juridisesta näkökulmasta, jossa sen sisältö on kiistanalainen ja epäselvä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään kiinnittänyt huomiota siihen, että ryhmän jäsenet ovat toistuvasti sosiaalisesti ja taloudellisesti valtaväestöä heikommassa asemassa ja ryhmä kohtaa ennakkoluuloja ja syrjintää. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut esimerkiksi Tarakhel v. Sveitsi tapauksessa (EIT 2014), että henkilön ollessa osa useampaa haavoittuvaa ryhmää: turvapaikanhakija ja lapsi, on hän äärimmäisen haavoittuva, joka tulee ottaa huomioon, kun turvapaikkalainsäädännön ja käytänteiden ihmisoikeusvaikutuksia arvioidaan.

Helander ja Mikkonen (2002, 26) toteavat, että vastaanottavat maat, Suomi mukaan lukien, eivät aina noudata kansainvälisiä suojeluohjeita: alaikäisiä on esimerkiksi otettu säilöön poliisin toimesta maahantuloon liittyvien epäselvyyksien takia. Separated children in Europe-ohjelman suosituksen mukaisesti ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä lapsia ei saa missään olosuhteissa ottaa säilöön.

4.2 Yksin tulleiden kotoutumisen mahdollistajat

Agerin ja Strangin (2008, 181–182) viitekehyksen mukaisesti kotoutumista mahdollistavia keskeisiä ulottuvuuksia ovat kieli ja kulttuurinen osaaminen, turvallisuus ja jatkuvuus. Kaikki ulottuvuudet ovat välttämättömiä yhteisöön integroitumisen kannalta. Kielitaidon ja kulttuurisen osaamisen ulottuvuudet pitävät sisällään pääväestön kielen osaamisen ja tuntemuksen paikallisista ja kansallisista menettelytavoista ja järjestelmistä sekä normien ja arvojen omaksumisen. Yksilön toimijuus yhteiskunnassa edellyttää sosiaalista ja kulttuurista kompetenssia, joka on yksilön omaksumaa tietoa siitä, kuinka kulttuurisesti toimitaan, ajatellaan ja tehdään eroja toivoton ja ei toivotun käyttäytymisen välillä. Raitakari (2004, 60) viittaa käsitteeseen kulttuurisesta mallitarinasta, jolla viitataan jaettuihin tapoihin ymmärtää, kuinka suomalaisessa yhteiskunnassa eletään arkea ja kuinka tietyissä tilanteissa ihmisten oletetaan käyttäytyvän.

4.2.1 Kielitaito & osaaminen

On olemassa kotoutumisen näennäisiä menestystarinoita. Alaikäisenä ilman huoltajaa maahan saapunut 15-vuotias kielitaidoton nuori on tullut maahan 2015 syksyllä, aloittanut peruskoulun opinnot valmistavan luokan jälkeen, saanut peruskoulun päättötodistuksen ja on tällä hetkellä toisen asteen opinnoista valmistumassa ammattiin, vahvasti työelämässä kiinni ja sosiaalista verkostoa kantaväestön parista on luotuna. Tarinoita on myös toisenlaisia: suomen kieli on haasteellista oppia ja motivaatiota siihen ei ole. Ilman kielen ymmärtämistä on vaikeaa oppia uusia asioita, edetä opinnoissa tai saada sosiaalisia kontakteja kantaväestön parista. Kielelliset haasteet ovat esteitä sosiaaliseen vuorovaikutukseen, ekonomiseen integraatioon ja kokonaisvaltaiseen osallistumiseen (Ager & Strang 2008, 182). Uuden maan kielen hallinta vaikuttaa merkittävästi kotoutumiseen ja hyvinvointiin sekä siihen, kuinka ihminen selviytyy omasta arjestaan ja elämästään, kielen taitaminen on myös polku yhteisöihin ja työelämään (Castaneda ym. 2018, 73).

Suomalainen koulutusjärjestelmä taipuu huonosti pakolaistaustaisten yksin tulleiden erityistarpeisiin. Nieminen (2015, 45–46) toteaa, että kotouttamiskoulutukset eivät näyttäyty selkeinä ja kielitaidon hankkiminen lyhyessä ajassa, jotta voi hakea jatko-opintoihin, on monille mahdotonta. Maahan muuttaneet nuoret tarvitsevat mahdollisuuksia pitempiaikaiseen kielitaidon kehittymiseen. Kielitaidon puuttuminen vaikuttaa ja alistaa yksin tulleet nuoret alisteiseen riippuvuusasemaan suhteessa viranomaisiin oikeudesta omalla äidinkielellä tulkkaukseen huolimatta. Usein asianhoitajia on monissa verkostoissa: edustaja, asuinpaikan, usein perheryhmäkodin ohjaajat, sosiaalityöntekijä ja terveydenhuollon henkilöstö. Yksin maahan tulleet on riippuvainen ympäröivistä ihmisistä ja oma toimijuus on näin ollen rajoittunutta. Suomalainen järjestelmä ja byrokratia on usein vierasta yksin maahan tulleille pakolaistaustaisille nuorille ja heidän on vaikeaa ymmärtää järjestelmää, joka perustuu todistuksiin ja standardisoiutuihin lomakkeisiin. Heidän omaa toimijuuttaan rajoitetaan ikäperusteisesti; useat yksin tulleet ovat tottuneet tekemään itsenäisiä päätöksiä jo hyvin nuorella iällä ilman kenenkään sanelemaa rajoittamista.

4.2.2 Turvallisuuden & jatkuvuuden merkitys kotoutumisessa

Castaneda ym. (2018, 58) toteaa, että kotoutuminen tapahtuu ensisijaisesti yksilön lähiympäristössä, joten asuin- ja elinympäristön henkiselä ja fyysisellä turvallisuudella on merkitystä kotoutujan hyvinvointiin. Yksin maahan tulleet sijoitetaan kuntapaikan saatuaan perheryhmäkoteihin, nuorimmat heistä, yleensä alle 15-vuotiaat, perhesijoituksiin. Perheryhmäkodeissa asuvien yksin tulleiden määrä vuoden 2020 alussa oli noin 150 (Lempinen & Hirschovits-Gerz 2022, 30).

Kunnat päättävät itsenäisesti pakolaisten vastaanotosta, joten ELY-keskuksilla ei ole mahdollisuuksia valita jokaiselle yksin tulleelle parhaiten sopivaa kuntapaikkaa, vaikka sijoituksissa pyrittäisiinkin siihen, että nuoren ei tarvitsisi muuttaa elinpiiriään, kun on jo ehtinyt asettua ja luoda sosiaalisia siteitä vastaanottovaiheessa tiettyyn kuntaan. Yksin tulleet eivät voi hankkia itsenäisesti asuntoja, joten valinnanvaraa ei ole. Kotoutumista vaikeuttaa kuntapaikan saamisen jälkeiset muutot vastaanottavalta

paikkakunnalta toiselle, koska kuntapaikkoja on useimmiten vähemmän kuin tarvetta olisi. (Björklund 2014a, 25–26.)

Perheryhmäkodit tarjoavat yksin tulleelle alaikäiselle henkisen ja maantieteellisen sijattomuuden kiinnekohdan. Perheryhmäkodit vastaavat lapsen huolenpidosta, kasvatuksesta sekä toiminnan ja palveluiden järjestämisestä, myös suomalaisten arvojen ja normien opettamisesta, jotta integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan helpottuisi. (Helander & Mikkonen 2002, 53.) Perheryhmäkodeissa yksin tulleet pyrkivät luomaan elämänsä uudelleen. Suomalainen yhteiskunta tarjoaa heille hoivaa ja turvaa perheen ollessa muualla. Ager ja Strang (2008) kuvaavat turvallisuuden ulottuvuuksia konkreettisesti asuinympäristön turvallisuutena sekä toiseksi turvallisuutta tuovana tunteena sitä, että he kokevat olevansa integroituneena ympäristöönsä ja ympärillä oleviin ihmisiin. Perheryhmäkodeissa turvallisuutta pyritään luomaan arjen toistuvilla rutiineilla, turvallisten tuttujen aikuisten ohjauksella sekä varmistamalla, että yksin tulleiden omaa ääntä kuullaan ja heitä osallistetaan heidän omassa arjessaan. Kuusisto-Arponen (2016, 108) kuvaa perheryhmäkoteja lastensuojeluyksiköihin rinnastettavina asumisen palveluina, joissa lapset saattavat asua pitkiäkin aikoja, mikäli eivät saa perhettään koskaan Suomeen. Yksin tulleen arki on hajautunutta arkea, jossa nuoren perhe elää ylijarjaisessa todellisuudessa. Toisaalta arki on monikulttuurista perheryhmäkoti elämää, joka koostuu vertaisista ja ohjaajista. Helander ja Mikkonen (2002, 68) toteavat, että perheryhmäkotien yksi tavoite on valmistaa yksin tulleet itsenäisempään elämään yhteiskunnassa. Asumispalvelussa pyritään myös siihen, että alaikäiset saavat elää ”vapaan” lapsuuden leikkien ja ollen lapsi.

Perheryhmäkodissa yksin tulleilla alaikäisillä on ympärillään kotouttamislain piirissä työskenteleviä ohjaajia ja heille nimetty oma sosiaalityöntekijä. Perheyhteisön tuki Suomessa korvautuu institutionaalisen asumisen mallin yhteisöllä ja ystäväpiiri korvautuu Suomeen samankaltaisista olosuhteista tulleilla maahanmuuttajilla (Björklund 2014 b, 44). Kuusisto-Arponen (2016, 91) kritisoi perheenyhdistämisen kielteisiä päätöksiä toteamalla, että vastuu yksin tulleiden sosiaalisesta tuesta jää perheryhmäkotien institutionaalisen hoivan ja maahanmuuttajia eriyttävän koulusysteemin kannettavaksi.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, 39 §) määrittää, että jokaisella yksin tulleella tulee olla laillinen käreäoikeuden määräämä edustaja Suomessa siihen saakka, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi, saa huoltajansa Suomeen tai muuttaa pois Suomesta. Kauko (2015, 35–36) huomauttaa edustajajärjestelmän puutteista: edustajajärjestelmän ajatuksena on luoda yksin tulleelle pysyvyyttä ajalle, jolloin hänen omat vanhempansa eivät ole Suomessa. Yksin tulleiden asuinpaikkojen muutokset erityisesti asumisyksiköiden sulkemisen takia ovat aiheuttaneet myös edustajan vaihdoksia, joka on vaikuttanut turvallisuuden ja pysyvyyden tunteisiin. Edustajajärjestelmä kokonaisuudessaan on myös hyvin järjestymätön ja erityistä koulutusta tai perehdytystä edustajuuteen ei tällä hetkellä ole.

Kauko (2015, 36) puhuu pakotetusta maahanmuutosta, sillä lapsi ei ole itse voinut vaikuttaa minne, mistä ja kenen kanssa he lähtevät maanpakoon. Turvattomuus konkretisoituu paikattomuuden, kuulumattomuuden ja kodittomuuden todellisuuden ja tunteiden kautta. Menetetyn tutun ympäristön tilalle ei löydy pysyvää asettumisen paikkaa Suomestakaan; pakotettu maahanmuutto saa jatkumon Suomessa pakotettuna maassa muuttona, joka liittyy alaikäisyksiköiden hallinnon eriyttämiseen enemmän kuin yksin maahan tulleen tarpeisiin. Alaikäisyksiköitä lakkautetaan ja perustetaan perustuen muuttuviin tarpeisiin ja paikkakunnalta muutot toiselle ovat mahdollisia milloin tahansa. Asuinpaikan muutokset vaikuttavat kokonaisvaltaisesti arkeen, koulutusmahdollisuuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Väliaikaisuuteen liittyy epävarmuutta ja turvattomuutta, jotka vähentävät kotoutumisen onnistumista.

4.3 Sosiaalisten kontaktien vaikuttavuus kotoutumiseen

Agerin ja Strangin (2008, 177–181) käsiteellisessä viitekehyksessä sosiaaliset kontaktit jakaantuvat kolmeen indikaattoriin: sosiaaliset sillat, sosiaaliset siteet ja sosiaaliset linkit, jotka kuvaavat kotoutumiseen ja kotouttamiseen vaikuttavia erilaisia vuorovaikutussuhteita. Sosiaaliset sillat luovat harmoniaa eri väestöryhmien välillä. Tätä harmoniaa kutsutaan myös termillä hyvät väestösuhteet. Sosiaaliset sillat

käsittävät osallistumisen ja osallisuuden muotoja. Vuorovaikutuksessa kohdattujen ihmisten ystävällisyydellä on suuri merkitys kotoutumisen tunteiden syntymisessä, merkitys on jopa suurempi kuin rakenteellisilla tekijöillä. Osallisuus kuvaa millä tavalla maahan muuttaneet sekä kantaväestö ovat osallisia yhteisöissä ja yhteiskunnan eri areenoilla. Aito osallisuus johtaa pitkällä tähtäimellä yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin hyötyihin yhteisöissä ja voi edistää lopulta myös työllisyysmahdollisuuksia. (Ager & Strang 2008.)

Sosiaaliset siteet sosiaalisten kontaktien viitekehyksessä tarkoittavat yhteyksiä perheen, etnisen kansalaisuuden tai uskonnollisen yhteisön parissa (Ager & Strang 2008, 178). Integroitumisen kannalta yhteen sitovat solidaariset suhteet omaan etniseen ryhmään lisäävät turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteita. Sosiaalisten siteiden asiayhteydessä yksin maahan tulleita alaikäisiä yhdistää perustavanlaatuisen puute, oman perheen vaillinaisuus. Sosiaaliset linkit sosiaalisten kontaktien osa-alueella tarkoittavat yksilön ja yhteiskunnan välisiä suhteita ja yhteyksiä. Tämä pitää sisällään myös erilaiset kunnan tarjoamat palvelut.

4.3.1 Yksin maahan tulleen erilaiset sosiaaliset siteet

Kauko (2015,36) toteaa, että yksi keskeisin yksin tulleiden tilannetta kuvaava tema on ero läheisistä ja kuinka perhesuhteet näyttäytyvät yksin tulleilla korvaamattomina suhteina, joissa mahdollinen yhteydenpitomahdollisuus muualla olevaan perheeseen ei poista yksinäisyyden tunnetta. Perheen puuttumisen vaikutukset ovat Kaukon mukaan samantapaisia kuin kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla. Ero merkitsee muutosta arkirutiineissa, koulu- ja kotiympäristöissä, kaverisuhteiden menetyksiä, useita muuttoja ja epävarmuutta, lisäksi yksin maahan tulleiden on selviydyttävä vieraasta maantieteellisestä, kulttuurisesta ja kielellisestä ympäristöstä. Yksin tulleiden alaikäisten sosiaaliset verkostot ovat poikkeuksellisia, koska he ovat menettäneet läheisimmät ja tärkeimmät verkoston osat (Helander & Mikkonen 2002, 6). Ager ja Strang (2008, 178) toteavat, että välimatka perheeseen ja tuttuun sosiaaliseen verkostoon on kotoutumista estävä ja hidastava tekijä.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen perheen yhdistäminen on monelle Suomeen yksin saapuneelle suurin haave. Turtiainen (2012, 49–50) toteaa, että yksin tulleiden mahdollinen perheen yhdistämisprosessin aloitus ja päätöksen vuosien mittainen odotus ja huoli sekä vastuu kotimaahan jääneestä perheestä on kohtalokasta kotoutumiselle. Usein yksin tulleilla ei ole koulutustaustaa, jonka takia painopisteen pitäisi olla opiskelussa ja oman tulevaisuuden suunnittelussa. Psykologinen stressi on massiivinen, kun nuori yrittää kantaa vastuun perheen turvaan saattamisesta sekä yrittää olla jälkeen jääneiden omaisten asettamien paineiden arvoinen yrityksissään yhdistää perhettä. Perheen yhdistämisprosessin keskellä moni muu tärkeä elämäalue, kuten kielen oppiminen tai oman tulevaisuuden suunnittelu, sosiaalisten suhteiden luominen uudessa maassa voi tuntua turhulta, koska tärkein päämäärä ja tehtävä on perheen yhdistäminen, mieli on muualla.

Turtiainen (2012, 35–39) toteaa, että perheen yhdistämisvirrat ovat epätosia sosiaalityössä; perheen yhdistämisen prosessit kestävät usein vuosia, ovat kalliita ja eivät usein toteudu koskaan. Suomessa perheen yhdistämisen lainsäädäntö on tiukka ja se perustuu ulkomaalaislakiin ja suomalaiseen ydinperhekäsitykseen. Perheen kokoajan kotoutumiseen tarkoitettavat voimavarat menevät osin epävarmuuteen perheen yhdistämisestä, huoleen perheestä sekä prosessin käytännön asioiden hoitamiseen. Myös Kuusisto-Arponen (2016, 90) toteaa, että Suomi suhtautuu erittäin tiukasti perheen yhdistämiseen: vuonna 2013 vain yksi kansainvälistä suojelua saaneen huoltaja sai oleskeluluvan Suomeen, kun hakijoita oli 157. Yksin maahan tulleilla ei ole taloudellista mahdollisuutta tukea perhettään vaadittavien henkilöllisyys- ja matkustusdokumenttien hankkimisessa, joten heidän asemansa on huonompi verrattuna aikuisiin perheen kokoajiin. Perheen yhdistämisprosessissa arvioidaan perhesiteen todellisuutta, lähtöä edeltäviä olosuhteita ja syitä miksi lapsi tai nuori on jättänyt perheensä. Usein kielteisiä päätöksiä perustellaan epä johdonmukaisuuksilla huoltajan ja perheen jäsenten kertomuksissa yhteisestä perhe-elämästä tai siitä kuka on toiminut lapsen tai nuoren huoltajana. Epähumaanilta tuntuu myös perustelu, siitä, että lapsen lähettäminen salakuljettajan mukaan ei ole ollut lapsen edun mukaista ja perhe on näin kiertänyt tietoisesti maahantulosäännöksiä. Mikäli perheen yhdistämisen haastatteluissa todetaan, että yhteistä perhe-elämää ei ole vietetty, lupia ei myönnetä, biologinen side, joka on

todennettu DNA-testein, ei ole riittävä peruste. Lupaa ei myöskään myönnetä ulkomaalaislain 36. pykälän perusteella, mikäli todetaan, että lapsi on lähetetty Suomeen ajatuksena muun perheen seuraaminen myöhemmin.

Fingerroos ym. (2016, 203) kirjoittaa, että ulkomaalaishallinnon päätöksenteossa yksin tulleet mielletään usein perheidensä hylkäämiksi ja uhreiksi ennemmin, kuin alaikäisiksi, jotka tarvitsevat perheen tukea ja turvaa. Yksin, ilman perhettään maahan tulleita siis rankaistaan siitä, että perhe on lähettänyt heidät maailmalle, vaikka usein motiivina toiminnalle onkin ollut lapsen sekä perheen yhteinen etu.

Perheen puuttuminen vaikuttaa yksin tulleiden turvallisuuden tunteeseen ja kotoutumista vaikeuttaa ja hidastaa, mikäli lapsen elämässä ensisijaiset perustarpeet eivät toteudu. Perhe-elämä on yksi perustarpeista ja pakolaistaustaisilla tämä korostuu usein sillä tavoin, että perheenjäsenet ovat vaarassa tai kontaktia heihin ei ole ollut ollenkaan useaan vuoteen. Mikäli perheenyhdistämiseen ryhdytään sosiaalityön tukemana, on prosessi pitkä, byrokraattinen ja vaatii paljon taloudellisia resursseja, joita yksin tulleella nuorella on niukasti tai ei ollenkaan. Usein taloudellinen taakka on pelkästään maahan tulleella nuorella, koska muu perhe oleskelee usein toimeentulon rajamailla tai absoluuttisessa köyhyydessä.

Perheenkokoaminen hinnalla millä hyvänsä voi aiheuttaa uusia ongelmia, kun siitä koituneet kulut on maksettava. Perheenyhdistäjä voi joutua riistetyksi laittomissa töissä, voi ajautua rikollisuuteen, voi joutua ottamaan pikavippejä tai sosiaaliturvan kautta elämiseen ja ruokaan tarkoitettut varat voivat mennä perheenyhdistämisen kuluihin ja velkoihin. Usein tilanne on se, että perhettä ei koskaan saada Suomeen, vaikka perhe-elämän viettäminen on ihmisoikeus. Kuusisto-Arposen (2016, 109) mukaan perheenyhdistämistä aktiivisesti rajoittava maahanmuuttopolitiikka on edesauttanut lieveilmiöiden syntymistä: keskusteluissa on pohdittu erityisesti siitä, kuinka ääriliikkeet ovat yrittäneet rekrytoida yksin tulleita jäsenikseen.

Turtiainen (2012, 48–49) käyttää termiä transnationaalinen perhe-elämä, jossa osa perheestä asuu maan rajojen ulkopuolella, mutta ovat kiinteästi osa henkilön elämää. Läheiset tunnesuhteet voivat olla maantieteellisesti hyvinkin kaukana; tunteita tai moraalisia velvoitteita ei voi kuitenkaan pyyhkäistä pois. Pöyhönen ym. (2019, 197)

puhuu teknologiavälitteisistä vuorovaikutussuhteista, jolla viitataan siihen, kuinka suhteiden ylläpitämisen keinot ja tavat ovat muuttuneet olosuhteiden muutosten takia. Matkapuhelin sovelluksineen on useille yksin tulleille keino ylläpitää tunnetta läsnäolosta ja kuulumisesta perheenjäsenten tai sukulaisten kanssa. Sosiaalisen tuen ohella suhteet aiheuttavat myös huolta jälkeenjääneistä sukulaisista ja teknologia ei voi korvata fyysisen yhdessäolon merkitystä. Myös Honkasalo (2017, 11) kuvaa kuinka kännykkä on yksin tulleille keskeinen väline, jolla pidetään yllä osallisuutta ylijärjässä maailmassa. Kännykkä tarjoaa usein kokemuksen sosiaalisesta yhteenkuuluvuudesta muuhun maailmaan sekä välineen kommunikaatioon, kun yhteistä kieltä ei ole.

Lastensuojelulaki puhuu lapsen edun arvioinnista ja siitä, kuinka pääperiaatteellisena ajatuksena pidetään sitä, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja läheiset, jatkuvat ihmissuhteet. Lapsen etu on huomioonotettava tulkintaperiaate myös pakolaistaustaisia lapsia koskevassa päätöksenteossa, etenkin koskien perheenyhdistämisen kontekstia ja siihen liittyvää päätöksentekoa. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista määrittää artiklassa 9, että *"Sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista."* Myös artikla 10, toteaa että sopimusvaltioiden on velvoitteidensa mukaisesti käsiteltävä perheen jälleenyhdistämisen hakemukset myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti, taaten, että hakemuksen esittämisestä ei ole epäedullisia seurauksia hakijalle, eikä perheenjäsenille. (Unicef 2022.)

Työskennellessä pakolaistaustaisten maahanmuuttajalasten ja nuorten parissa on pohtimisen arvoinen ajatus, olisiko lastensuojelulain piiriin kuulumisen yksin tulleiden lasten palveluiden järjestämisessä jopa sopivampi viitekehys. Tätä vaihtoehtoa on mietitty kotoutumislain uudistamistyössä. Lastensuojelulain puitteissa olevat toimenpiteet voisivat nyky muodossaan kuitenkin olla liian rajoittavia suurelle osalle yksin tulleista lapsista, koska tuen tarpeet liittyvät tässä asiakasryhmässä useimmiten siihen, että huoltaja ei ole hoitamassa asioita heidän puolestaan ja vain osa kaikista lapsista tarvitsevat lastensuojelulakiin perustuvia tiukempia tukitoimia.

Turtiainen (2012, 38) viittaa käsitteeseen aikamatkalaiset, jolla tarkoitetaan henkilöitä, jotka tulevat Suomeen perinteisistä ryhmäkulttuureista: *"päivän matka Aasiasta tai Afrikan maista pohjolaan voi merkitä muutosta, johon suomalaisilta on kulunut vuosisata."* Yksilön ja ydinperheen korostuminen länsimaisessa kulttuurissa on hyvin vastakkainen ajattelutapa verraten alueisiin, jossa käsitys perheestä on laajempi. Sosiaalityössä hyvällä elämällä on aina liittymispinta erilaisiin perhekokonaisuuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Pakolaistaustaisten maahan muuttajien lähtömaat ovat usein enemmän yhteisöllisen kulttuurin maita, joissa yksilön identiteetti määräytyy enemmän ryhmän, kuin yksilön kautta. Usein pakolaistaustaiset tukeutuvat päätöksenteossaan voimakkaasti etniseen taikka uskonnolliseen yhteisöönsä. Kotoutumisen kannalta tämä on ongelmallista, koska usein pelkästään lähipiiri ei välttämättä voi antaa oikeaa tietoa yhteiskunnasta tai palveluista ja voi hankaloittaa myös avun hakemista terveydellisiin tai psyykkisiin ongelmiin. Avun hakeminen voi aiheuttaa stigmatisoitumista tai ulkopuolelle jättämistä omanryhmän sisällä. (Castaneda ym. 2018 62–63.)

Björklund (2015, 44) toteaa, että yksinäisyys ja eristyneisyys on yksi suurimpia ongelmia yksin tulleen alaikäisen elämässä. Uudessa maassa yksin tulleet tuntevat erillisyyttä muista ihmisistä, omista juuristaan sekä menneisyydestä. Yksin tulleet etsivät puuttuvaa kollektiivisutta usein ryhmistä, joissa yksilöt ovat kokeneet saman kuin he itse. Vaikka yksin tulleet eroavatkin toisistaan kansallisuudeltaan ja kulttuuritaustaltaan, on tavanomaista, että sosiaalisia verkostoja ja suhteita löytyy helpommin maahanmuuttajanuorten, kuin kantaväestön parista. Myös Anis ja Esberg (2018, 199) toteavat, että yhtenevät elämäntarinat ja kokemukset yhdistävät ja ovat keskeisimpiä asioita sosiaalisten suhteiden muodostumisessa, jopa enemmän kuin sama kansallisuus tai lähtömaa.

Castaneda ym. (2018 58–59, 64) toteaa, että oma etninen yhteisö ja sen tuki ja luottamus lisäävät turvallisuuden tunnetta, edistävät hyvinvointia ja toimivat näin ollen merkittävänä asiana arjen selviytymisessä. Ager ja Strang (2008, 178) myös esittävät, että sosiaalisten siteiden lujittuminen omaan etniseen viiteryhmään voi edistää integroitumista ja sillä on myös terveysvaikutuksia: ilman oman etnisen ryhmän

jäsenyyttä, on riski sairastua masennukseen 4–5 kertaa suurempi. Heckmann (2006, 17) väittää, että tuttu etninen ryhmä voi helpottaa maahanmuuttajaa integraatioprosessia solidaarisella tuella, mutta pitkittyessä oman etnisen ryhmän tuki voi hidastaa maahanmuuttajaa luomasta suhteita kantaväestön pariin tai hankkimaan sosiaalista ja kulttuurista pääomaa uudessa maassa. Ystävystyminen kantaväestön edustajien kanssa on vaikeampaa ja sosiaalisten suhteiden muodostumista vaikeuttaa usein se, että yksin tulleet aloittavat koulun vasta 16–17-vuotiaina ja ovat tällöin liian vanhoja aloittaakseen opinnot normaaleissa peruskoulun luokissa.

4.3.2 Sosiaaliset sillat yksin maahan tulleen elämässä

Pöyhönen ym. (2019, 189) kirjoittaa, että yksin tulleiden vuorovaikutussuhteet kantaväestöön rakentuvat usein heikoille suhteille, eli ovat viranomaisuuksia ohjaajien, sosiaalityöntekijöiden, terveydenhuollon henkilöstön ja opettajien kanssa. Näitä heikkoja suhteita leimaa virallisuus ja toisaalta näiden viranomaisten toive ammatillisuuden säilyttämisestä. Myös Onodera ja Peltola (2017, 32) toteavat, että yksin tulleiden ja asumisyksikön ohjaajien suhteet ovat yleensä muodostuneet tiiviiksi, ammatillisuuden määrittelemissä rajoissa. Suhteet suomalaisen yhteiskuntaan ja kantaväestöön näyttävät hauraina ja mahdollisista kantasuomalaisista kansa yhteisistä harrastuksista huolimatta ystävyden mahdollistaville kontaktien luomiselle suomalaisiin nuoriin ei vaikuta löytyvän puitteita.

Syrjäytyminen tarkoittaa henkilön sivuun jäämistä sosiaalisista suhteista, vaikuttamisesta ja vallan käytöstä, mahdollisuudesta osallistua työhön, kulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan (Laine ym. 2010 11). Syrjintä määritellään ihmisen epäoikeudenmukaisena ja epäkunnioittavana kohteluna jonkin hänen ominaisuutensa vuoksi. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän henkilön iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lakiperusteisesti oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa henkilön syntyperä, etninen

tausta tai ihonväri ei saa vaikuttaa mahdollisuuksiin saada palveluita, koulutusta ja tulla niissä asianmukaisesti kohdelluiksi. (Castaneda ym. 2018, 74–75.)

Jasinskaja-Lahti ym. (2002, 37) viittaavat Outi Salmisen tutkimukseen, jossa hän on haastatellut entisestä Jugoslaviasta tulleita pakolaisia. Tutkimuksessa on erotettu neljä eri selviytymistyyppiä, joiden avulla voidaan tarkastella maahanmuuttajien kotoutumisprosessin kulkua ja tuloksellisuutta. Selviytymistyyppit ovat menestyjät, sinnittelijät, hengissä pysyttelijät ja eristäytyjät. Menestyjät ovat kotoutuneet hyvin työ- ja opiskelutoimintaan, hankkineet sosiaalista verkostoa, pärjäävät suomen kielellä ja heillä on hallinnan kokemus omasta elämästään. Sinnittelijät etsivät vielä opintopolkuaan tai työtä sekä pyrkivät kehittämään kielitaitoaan ja solmimaan kontakteja kantaväestöön. Syrjäytymisen vaarasta kertoo tyypit hengissä pysyttelijät, joilla ei ole luottamusta tulevaisuuteen ja kärsivät terveydellisistä, etenkin psykosomaattisista ongelmista. Eristäytyjät ovat eristäytyneet valtakulttuurista erilleen omaan yhteisöön joko omasta tahdosta tai ympäristön olosuhteiden vuoksi. Kahden viimeisen onnistunut kotouttaminen vaatii sekä etnisten yhteisöjen, että viranomaisten ja valtakulttuurin tukitoimia.

Harrastustoiminta ja mahdollisuus mennä kouluun mahdollisimman pian maahantulon jälkeen luo pohjaa nuorten yhteiskunnalliselle osallisuudelle ja osallistumiselle. Arvola ym. (2014, 26) toteaa, että vapaa-ajan toiminnot voivat auttaa yksin tulleita oman paikkansa löytämisessä ja tarjota onnistumisen kokemuksia. Liikunnallisten toimintojen merkitystä kotoutumisessa on tarkasteltu ja niiden on todettu olevan matalan kynnyksen toimintoja, jotka edistävät maahanmuuttajan kielitaitojen oppimista, kohottavan itsetuntoa, edistävän sosiaalisia suhteita kantaväestöön ja tuottavan hyväksytyksi tuleminen tunteita. Usein koulupaikkoja voi joutua odottamaan useita kuukausia maahantulon jälkeen, mikä sinänsä heikentää jo motivaatiota ja estää arjen rytmiin kiinni pääsyä. Koulu edistää osaltaan yhteiskunnallista osallisuutta ja osallistumista turvaten yhteiskunnan jatkuvuutta ja uudistumista. Koulun merkitys paitsi tietojen ja taitojen opettamisessa ja kartuttamisessa, mutta myös kansalaisuuteen kasvattamisessa ja nuoren maailmankuvan, moraalikäsitteiden ja identiteetin rakentumisessa on merkityksellistä ja tärkeää. (Hämäläinen, 2006, 47.)

Straiton ym. (2019) on todennut, että maahanmuuttajien hyvinvoinnin kannalta on tärkeää kuulumisen tunne (sense of belonging), johon liittyy paitsi kuuluminen uuteen kotimaahan, myös samanaikainen ajatus kuulumisesta aiempaan kotimaahan. Vastaanottavan maan vähemmistö- ja pakolaispolitiikka, vastaanottokäytännöt sekä kantaväestön asenteet vaikuttavat maahanmuuttajien akkulturaatiokokemuksiin. Tärkeimpinä tässä ovat henkilökohtaiset syrjintäkokemukset. Syrjintäkokemusten on todettu olevan suorassa yhteydessä akkulturaatiostressiin, johon kuuluu heikentynyt psyykkinen terveys, (ahdistus, masennus, apatia), ulkopuolisuuden ja vieraantuneisuuden tunteet, psykosomaattiset oireet ja identiteettisekaannusta. (Jasinskaja- Lahti ym. 2002, 41–42.)

Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2013, 247–249) viittaavat MIPEX III tutkimukseen, jossa Suomi mainittiin esimerkkinä siitä, kuinka maahanmuuttajilla on hyvät mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen ja yhteiskunnassa on lakisääteisiä syrjinnän vastaisia toimia. Viralliset käytännöt ovat kuitenkin eri asia, kuin jäsenten asenteet, käyttäytyminen ja kokemukset. Artikkelissa todetaan suomalaisten suhtautuvan myönteisimmin kulttuuriltaan samankaltaisten, korkean elintason maista tuleviin maahanmuuttajiin. Ulkonäöltään ja kulttuuriltaan suomalaisista erottuviin ihmisiin suhtaudutaan kielteisemmin. Erilaisuuteen tarttuminen on jos sinänsä arvottavaa ja hierakista ja maahanmuuttajille mahdollistuu hyvin epätasa-arvoiset mahdollisuudet yhteiskunnan jäsenyyteen, perustuen siihen luokitellaan heidät uhriksi tai uhaksi. Ukrainalaisten pakolaisten vastaanotto ja käytännön avun organisointi länsimaissa, Suomi mukaan lukien, on näyttäytynyt hyvin erilaisena verrattuna esim. Syyrian sodan uhrien pakolaisten vastaanottoon. Tuorein MIPEX-indeksi osoittaa Suomen Ruotsin jälkeen toiselle sijalle maissa, joiden lähestymistapa integraatioon on hyvin kokonaisvaltainen ja, joissa maahanmuuttajilla on samanlaiset oikeudet, mahdollisuudet ja turvallisuustekijät kuin kantaväestöllä (MIPEX 2020).

Syrjintä vaikuttaa sekä psyykkisesti, että maahanmuuttajan asenteisiin kantaväestöä kohtaan. Ääripäässä yksin tullut nuori voi menettää kaiken kiinnostuksensa valtakulttuuriin ja suuntautuu ylläpitämään kontakteja ainoastaan omaan kulttuuriryhmänsä parissa kieltäytyen koulutuksesta tai osallistumasta sosiaalistaviin tilanteisiin. Etnisen ja kansallisen identiteetin välille muodostuu konflikti ja

vastakkainasettelu, jolloin omaa etnisyyttä halutaan korostaa esimerkiksi ääriuskonnollisuuden kautta. Uskonto voi toimia tukevana asiana asettumisessa uuteen maahan, tuoda jatkuvuuden tunnetta muodostaen kytkennän menneisyyden ja nykyisyyden välille sekä toimia tärkeänä elementtinä identiteetin rakentamisessa. (Anis & Esberg 2018,197.) Sisäministeriön (2020, 23) väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsauksessa todetaan, että uskonnolla perusteltuun ideologiaan keskeisesti liittyvä ongelma ilmenee suvaitsemattomuutena länsimaista elämäntapaa kohtaan, vastakkainasetteluna länsimaista oikeusvaltiota ja demokratiaa vastaan. Radikalisoitumisen taustalla nähdään olevan syrjäytymisen kokemuksia sekä jättäytymistä poliittisen, yhteiskunnallisen ja työelämän ulkopuolelle. Zogg ym. (2021,8) toteavat, että radikalisoitumiseen vaikuttavat monenlaiset tekijät, mutta oman identiteetin kanssa kamppaileva, omia arvojaan pohtiva ja yhteisön hyväksyntää kaipaava nuori on erityisen haavoittuvainen vaikutteille.

Kielitaidottomuus lisää luonnollisesti syrjäytymisen riskiä, koska yhteisen kielen puuttuessa henkilö jätetään ulkopuolelle ja verkostot ovat olemattomat. Yhteys syrjinnän ja psyykkisen oirehdinnan välillä on selkeä. Esimerkkinä käytännön elämästä on pakolaistaustainen nuori, joka suoritti ammattiopintojaan ja aloitti työharjoittelun sosiaalialan asumisyksikössä. Nuori oli harjoittelussa kaksi viikkoa, jonka jälkeen sai kuulla ohjaajaltaan, että hän ei voi enää tulla harjoitteluun, koska ei puhu täydellistä suomen kieltä ja on maahanmuuttaja, jota asiakkaat laitoksessa eivät välttämättä ymmärrä. Nuori masentui viikoiksi omaan huoneeseensa menettäen kaiken motivaation opintoihin ja koulunkäyntiin vastoinkäymisen vuoksi, joka sinänsä ei johtunut hänen motivaationsa puutteesta harjoittelussa. Syyksi sanoitettiin hänen henkilökohtainen maahanmuuttajataustansa ja hänen etnisyyteensä. Syy viittaa vahvaan asenteellisuuteen työpaikalla. Herää kysymys myös siitä, onko monikulttuurisuusosaaminen edelleenkin työpaikoilla kehittyvällä asteella, vaikka Suomi voidaan luokitella monikulttuuriseksi maaksi, vaikka vain pelkästään kantaväestöön kuuluvien virallisten vähemmistöjen kautta.

Jasinskaja- Lahti ym. (2002, 29) puhuvat välittömästä ja välillisestä syrjinnästä. Välitön syrjintä tarkoittaa ihmisen erilaista kohtelua perustuen ei-hyväksyttävään asiaan esimerkiksi ulkoiset ominaisuudet, kansallisuus, uskonto. Välillinen syrjintä ilmenee

usein niin, että ihmisten kohtelu on näennäisesti tasavertaista, mutta kohtelu johtaa tosiasiallisesti syrjintään. Kokemukset myönteisestä, tasa-arvoisesta ja yhteistyöhön painottuvasta vuorovaikutuksesta eri etnisten ryhmien välillä kohentavat ryhmien suhteita tehokkaasti. (Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013, 259.) Kokkonen (2018, 99–100, 110) toteaa, että viranomais-suhteet ja vuorovaikutus näissä suhteissa on hyvin merkityksellistä pakolaistaustaisille ja toimivat peilinä uuteen ympäristöön sopeutumisessa. Merkityksellisimpiä ovat arkipäivän kohtaamiset ja niissä saadut kokemukset, jotka vaikuttavat uuteen ympäristöön kiinnittymiseen ja kuulumisen tunteisiin tai päinvastoin kuulumattomuuden ja ei-hyväksytyksi olemisen tunteisiin.

Rasismi on uskomus siitä, että tietty rotu on ylempiarvoisempi toista ja rotu määrittää ihmisen ominaisuuksia ja pystyvyyttä. Termistössä puhutaan myös ”luotaan työntävästä rasismista”, joka määritellään tahattomana epäluuloisuutena eri etnisyyttä kohtaan. Negatiivisuus ilmenee usein epämukavuutena, inhona tai joskus jopa pelkona kohdatessa eri etnisyyttä edustavia ihmisiä. (Mooney ym. 2016, 299.) Rodullistaminen alkaa Jasinskaja-Lahti ym. (2002, 28) mukaan ihmisten luokitteluun ryhmiin ulkoisten ominaisuuksiensa mukaan. Rasismin ja syrjinnän muodot ulottuvat uhkailusta ja nimittelystä omaisuuden vahingoittamiseen, pahoinpitelyyn tai joukkomurhiin saakka. Yhteisenä motiivina toimii se, että rasismin kohteena olevaa pidetään niin erilaisena, että se uhkaa toisen osapuolen olemassaoloa. (Jasinskaja-Lahti ym. 2002, 142).

Helander ja Mikkonen (2002, 101–102) toteavat, että yksin tulleiden kokemukset ennakkoluuloista, syrjinnästä ja rasismista ovat osa heidän arkeaan. Rasismiin tottuneet nuoret voivat alkaa tulkita kaikkia vastoinkäymisiään rasismista johtuviksi ja siitä voi tulla tapa selittää asioiden syitä ja muutoinkin elämää. Aniksen ja Esbergin (2018, 203) mukaan yksin tulleet kohtaavat rasismia useissa tilanteissa. Kokemuksia kuvataan aiheuttavan ulkopuolisuuden ja turvattomuuden tunteita ja muistuttavat myös vaikeista kokemuksista pakomatalla. Saarinen ja Zacheus (2019, 197) toteavat, että nuorilla ilmenee kokemansa syrjinnän ja rasismin vuoksi myös vastakulttuurista puhetta, joka ilmenee mm. oman kulttuurin voimakkaana esiintuomisena taikka kapinointina suomalaista kulttuuria vastaan.

Jasinskaja-Lahden ym. (2002, 130) vuoden 2001 tutkimuksen mukaan 12 prosenttia kyselyyn vastanneista, eli 420 maahanmuuttajaa olivat kokeneet Suomessa asuinaikanaan rasismia siinä määrin, että olivat joutuneet tekemään siitä rikosilmoituksen. Lisäksi viidesosa kyselytutkimukseen osallistuneista kokivat tulleen huonosti kohdelluiksi kouluissa ulkomaalaistaustansa takia. Zacheus (2019, 143) toteaa myös, että ihmiset, joiden juuret olivat Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, kokivat Suomessa vuonna 2017 syrjintää toiseksi yleisemmin koko EU:n alueella.

Itsenäistyvien maahanmuuttajanuorten kohdalla rasismia tai ainakin jonkinlaista syrjäyttävää kohtelua on havaittu vuokra-asuntomarkkinoilla. Itsenäistyvien nuorten on haasteellista saada asuntoa yksityisiltä markkinoilta ja usein kilpailutilanteissa maahanmuuttajanuori jää paitsioon. Nieminen (2015, 28–29) toteaa, että maahanmuuttajataustaiset nuoret kokevat joutuvansa syrjinnän ja ennakkoluulojen kohteeksi asunnonhaussa. Maahan muuttaneiden ihmisten tekemisiin ja tiettyyn asemaan kiinnitetään erityistä huomiota ja mitä erilaisemmat syyt vaikeuttavat heidän tilannettaan asuntomarkkinoilla. Itsenäistyvien nuorten avaimena kotoutumiseen toimii oma asunto. Aivan kuten valtaväestön piirissäkin asunto ei ratkaise kaikkia ongelmia, mutta toimii ponnahduslautana tehdä ja toteuttaa konkreettisia asioita asemansa parantamiseksi.

4.3.3 Yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien sosiaaliset linkit

Yksin tulleen matka Suomessa alkaa osana yhteiskunnan palveluverkostoa, joka toimii lakiperusteisesti huomioiden mahdollisuuksien mukaan yksilöiden tarpeet. Agerin ja Strangin (2008) mukaan sosiaaliset linkit tarkoittavat yksilön ja yhteiskunnan välisiä suhteita pitäen sisällään kunnan tarjoamat palvelut. Suomessa ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret saapuvat järjestelmään, jossa turvapaikanhakuvaiheessa palveluita ohjaa Maahanmuuttovirasto ja oleskeluluvan saamisen jälkeen vastuu siirtyy Elinkeino-liikenne- ja ympäristökeskuksille. Palvelut eivät ole sosiaalihuoltoa, vaikka yksin tulneiden huolenpidossa, kasvatuksessa ja kotouttamisessa on käytännössä kyse sosiaali- ja terveyspalveluista. Kunnissa sovelletaan vaihtelevasti sosiaalihuoltolakia yksin tulneiden osalta. Joissakin kunnissa tehdään lapsen sijoittamisesta

sosiaalihuoltolain mukainen päätös, vaikka sijoitus perustuu ELY-keskuksen tekemään kunnan sijoituspäätökseen. Meneillään olevassa hyvinvointialueuudistuksessa pohditaan pitäisikö yksin tulleiden palvelut siirtää kokonaisuudessaan sosiaalihuollon piiriin ja tulisiko uudistuvaan kotoutumislakiin lisätä selkeämmät viittaukset sosiaalihuoltolakiin. (Martiskainen & Toivonen 2019, 5,33.)

Agerin ja Strangin (2008) hyvän kotoutumisen viitekehyksessä puhutaan kotoutumisen keinoista ja tuloksista, joihin kuuluvat työ, asuminen, koulutus, terveys & hyvinvointi. Nämä mahdollistavat hyvää kotoutumista, mutta toimivat myös kotoutumisen mittareina yhteisöissä ja viranomaistahoilla. Tutkimukseni lähdekirjallisuudessa suhteessa tutkimuskysymyksiini kotoutumisesta korostuvat voimakkaimmin koulutusjärjestelmään sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät seikat, jotka yhdistän yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien sosiaalisten linkkien ketjuun.

Ager ja Strang (2008, 172–173) toteavat, että ydin elementti integroitumisessa on hyvä terveys ja pääsy tarkoituksenmukaisiin palveluihin terveyden edistämiseksi. Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso (2018, 70–71) toteavat, että Suomessa haasteena haavoittuvuuden tunnistamisen on se, kuinka henkilöt pääsevät erityistuen piiriin. Vastaanottolaki sisältää luvun ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä ja suomi on ratifioinut YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen ja YK:n yleissopimuksen lapsen oikeuksista, jotka velvoittavat järjestämään kuntoutusta kidutetuille ja ryhtymään tarvittaviin toimiin traumatisoituneen lapsen ruumiillisen ja henkisen toipumisen tukemiseksi. Puutteita on kuitenkin havaittu siinä, kuinka tunnistettu haavoittuvuus huomioidaan kaikessa viranomaistoiminnassa ja kuinka tuen ja avun piiriin pääsee. Käytänteet kuntien välillä vaihtelevat ja prosessi on epäyhtenäinen. Ongelmia on raportoitu kidutuksen uhreilla avun saatavuudessa, koska alueellisia eroja ja kuntoutuspaikkoja on vähän. Suuressa roolissa toimii julkisen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän sijaan kolmas sektori. Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso (2018, 71) korostavat, että kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden ulkoistaminen kolmannelle sektorille tai yksityisille toimijoille ei vapauta valtiota sen velvoitteista.

Suikkasen (2010, 7) selvityksestä ilmenee, että Suomeen saapuneista pakolais- ja turvapaikanhakija lapsista ja nuorista (0–24 vuotta) lähes kolmasosa on vaikeasti traumatisoituneita ja havaittavasti oireilevia. Myös Hagman (2017,6) myötäilee tätä todeten, että neljännes kiintiöpakolaisina tulleista lapsista sekä kolmannes yksin tulleista turvapaikanhakijalapsista ovat psykiatrisen hoidon tarpeessa traumatisoitumisensa takia. Lähes 80 % yksin tulleista kärsii erilaisista mielenterveyden haasteista, jotka ilmenevät unettomuutena, ahdistuneisuutena ja masentuneisuutena.

Yksin tulleilla on tullessaan mielenterveyteen negatiivisesti vaikuttavaa psyykkistä taakkaa. Taustalla voi olla traumatisoivia väkivaltakokemuksia ja psyykkistä vointia kuormittavia asioita, joita ovat lisänneet myös turvapaikkaprosessin ja kotoutumisvaiheen aikaiset kokemukset; siirtymiset alaikäisyksiköstä tai myöhemmin perheryhmäkodista toiseen, turvapaikkaprosessin tai jatkoluvan pitkittyminen, oma tai vertaisten heikko terveystilanne sekä erossa olo perheestä taikka sukulaisista, myös raskas vastuunkantaminen heistä. (Castaneda ym. 2018, 376.) Myös Helander ja Mikkonen (2002, 103) tuovat selvityksessään esille samanlaisia tuloksia: ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret kärsivät turvattomuuden ja hylätyksi tulemisen tunteista. He ovat menettäneet tutun ja turvallisen elinympäristönsä lisäksi perheensä, kotinsa, ystävänsä, koulunsa. Ero perheestä on jopa traumaattisempaa kuin sodan keskellä olo tai väkivallan näkeminen. Björklund (2015, 17) kuvaa kolmenlaisia traumaattisia kokemuksia, jotka ennakoivat mahdollisia mielenterveysongelmia yksin tulleilla nuorilla ja lapsilla: lähtömaan väkivaltaiset kokemukset, kokemukset hylkäämisestä, ihmiskaupasta ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä pakomatkan tai maahanmuuton aikana, pitkittyneet turvapaikkaprosessit tai vaihtuvat sijoituspaikat sekä maahanmuuttostressi.

Kuntapalvelujen piirissä lasten- ja nuorten mielenterveyspalvelut ovat ruuhkautuneet ja mahdollista on, että monikulttuurisuus osaaminen palvelujen piirissä on vielä riittämätöntä. Pakolaisille suunnattuja psykiatrisia palveluja tuottavia yksiköitä ovat julkisella sektorilla ainoastaan Tampereen kaupungin psykiatrian poliklinikka maahanmuuttajille sekä HYKS:n kulttuuripsykiatrian poliklinikka. Näitten lisäksi Suomessa on kaksi kuntoutuskeskusta kidutuksen uhreille: Helsingin ja Oulun

diakonissalaitoksen säätiön kidutettujen kuntoutuspalvelu. Hagmannin (2017,6) mukaan syitä pakolaistaustaisten huonoon saavutettavuuteen mielenterveyspalveluissa on nähty myös kulttuuriset ja kielelliset erot, työntekijöiden ennakkoluulot ja maahan muuttaneen tietämättömyys palvelujärjestelmästä. Myös tulkkivälitteinen asiointi aiheuttaa haasteita ja maahan muuttaneilla voi olla erilainen käsitteistö mielenterveysongelmille.

Suomesta puuttuu yhtenäinen valtakunnallinen linja siitä, kuinka pakolaisten ehkäisevät ja korjaavat mielenterveyspalvelut järjestetään. Mielenterveyttä tukevissa palveluissa ja hoidon erityispiirteissä on alueellisia eroavaisuuksia. Institutionaalisten ongelmien lisäksi syrjintää ja väkivaltaa kokeneen pakolaistaustaisen ihmisen on usein hankalaa luottaa viranomaisiin, joista heillä on ehkä kotimaastaan negatiivisia kokemuksia, joissa viranomaiset ovat ehkä olleet osana sortokoneistoa. Terveystieteiden prosessit poikkeavat lähtömaan ja vastaanottavan maan välillä, joka voi aiheuttaa maahan tulleissa varauksellisuutta länsimaisia terveyspalveluita kohtaan. Palvelujärjestelmä itsessään voi Suomessa tuntua pirstalaiselta ja monimutkaiselta, koska se koostuu monesta toimijasta. (Castaneda ym. 2018, 12, 66–67,183.) Hagman (2017, 17) toteaa, että uusi kotoutumismaa voi toimia uusien traumaattisten kokemusten tuottajana, kun uuden kielen, kulttuurien ja normien omaksuminen on haasteellista ja perustarpeisiin liittyviin haasteisiin ei pystytä vastaamaan.

Perusterveydenhuollon ja erityisten terveyspalvelujen lisäksi kouluttautuminen rakentaa perustaa kotoutumisen kaikille osa-alueille. Koulutus auttaa kotoutumaan rakenteellisesti työmarkkinoille, kouluarki tarjoaa yksin tulleille oivan areenan kulttuuriselle kotoutumiselle ja vuorovaikutukselliselle kotoutumiselle ystävyysuhteiden solmimisen kautta. (Jahnukainen ym. 2019, 135.) Nieminen (2015 44–45) sekä Jahnukainen ym. (2019, 35) toteavat, että suomalainen koulutusjärjestelmä on hyvin pitkälti rakennettu ottaen huomioon vain Suomessa syntyneet ja suomalaisen peruskoulun läpikäyneet, vaikka opetussuunnitelma velvoittaa huomioimaan maahanmuuttaja oppilaiden taustat, lähtökohdat ja tarpeet opetuksessa. Opetushallituksen tavoitteina on mm. tukea maahanmuuttotilastaisten nuorten opiskelunvalmiuksia sekä mahdollisuuksia suorittaa peruskoulu

oppivelvollisuuden ulkopuolella. Koululaitoksen voidaan katsoa keskeisiin yhteiskunnallisen integraation toteuttajiin. Alkuvuodet yksin tulleen elämässä, näyttäytyvät vajavaisen kielitaidon määrittäminä. Kokemukset vajavaisen kielitaidon tuomista haasteista eivät rajoitu vain alkutaipaleelle kotouttamiskoulutukseen, vaan myös peruskouluopintoihin ja muuhun arkielämään. Maahanmuuttajille tarjotaan Suomessa samankaltaista koulutuspolkua kuin kantaväestölle; ensin peruskoulu, jonka jälkeen siirrytään lukioon tai ammatillisiin opintoihin. Maahan muuttaneille tarjotaan opintopolun alussa edellä mainittuja kotouttamiskoulutuksia ja valmentavia opintoja. Usein nämä lisäopinnot eivät kuitenkaan ole riittäviä kartuttamaan jatko-opintoihin vaadittavaa kielitaitoa, jolloin vaarana on opintojen keskeytyminen tai hidastuminen, kun vastassa on aikaan sidottu vaade jonkin koulutuksen taikka opintojakson suorittamisesta.

Björklund (2014a, 39) toteaa, että kotoutumisprosessin kannalta joustavuus ja yksilöllinen ohjaus ovat yksin tulleille tärkeitä. Vaateet peruskoulun koko oppimäärästä tietyssä ajassa sekä suomen kielen oppiminen jatko-opintojen perustaksi ovat usein ylitsepäasemättömiä. Koulutusjärjestelmään on lisätty vaihtoehtoisia etenemisreittejä ja vaihtoehtoja nivelvaiheisiin esim. vuodesta 2014 järjestetty LUVA (lukioon valmistava koulutus maahanmuuttajataustaisille nuorille), mutta koulutusta on tarjolla vain suurimmissa kaupungeissa (Jahnukainen ym. 2019, 31).

Pakolaistaustaisilla opiskelijoilla on todettu olevan haasteita koulunkäynnissä, viihtyvyydessä sekä keskittymisvaikeuksia opiskelussa. Puutteellinen kielitaito vaikuttaa keskeisimpänä hyvinvointiin ja usein on vaikeaa erottaa, mikä liittyy kielitaidon puutteellisuuteen, mikä perhesuhdeongelmiin tai kognitiivisiin, fyysisiin tai tunne-elämän ongelmiin. (Castaneda ym. 2018, 202.) Helander & Mikkonen (2002, 132) tuovat esiin yksin tulleiden erilaiset koulutustaustat. Jotkut eivät ole käyneet koulua lainkaan, jotkut mahdollisesti muutamia vuosia eritasoisia koulutuksia. Tutkimusten mukaan pakolaisuudesta johtuvat kokemukset voivat estää oppimiskehitystä ja kohdatut identiteetti-ongelmat voivat pahentaa koulunkäynnin vaikeuksia. Usein yksin tulleilla on taustallaan useita kauttakulkumaita, joissa ovat oleskelleet eripituisia aikoja, jolloin kiinnittyminen koulunkäyntiin on ollut heikko taikka mahdotonta. Esimerkiksi Turkissa, joka on yleinen pakolaislapsien

kauttakulkumaa, lapset pääsevät kouluun vasta kun osaavat riittävästi turkin kieltä (Hagman 2017, 12).

Useimmat yksin tulleet aloittavat opintonsa vasta koulutusjärjestelmän kriittisimmässä vaiheessa, perusasteen loppupuolella. Yksin jäämisen ja syrjäytymisen riski kasvaa, mikäli nuori ei kykene käymään koulutuspolkuaan loppuun. Björklund (2014b, 49–53) viittaa artikkelissaan Rantakokon (2013) tutkimukseen koulutuspolun muodostamisesta, jossa todetaan, että vain osa nuorista kykenee toimimaan rationaalisesti ja itsenäisesti valitessaan koulutuspolkujaan yksityiskohtaisissa koulutusjärjestelmissä. Erityisesti yksin tulleilla, joilta puuttuu perheen tuki, on valinnanmahdollisuudet huomattavasti heikommät verraten suomalaisiin nuoriin. Kouluttautumiseen keskittyneissä tutkimuksissa on todettu, että ulkomaalaistaustaisilla lapsilla koulumenestys jää keskivertoa heikommaksi ja koulutuspolku lyhyemmäksi (Kääriälä ym. 2020, 11). Kalalahden ym. (2019, 74) mukaan tilastokeskuksen haastattelutiedoilla täydennetyin arvion mukaan vuonna 2014 valtaväestön nuorista 6 prosenttia oli keskeyttänyt koulunkäynnin ennen tutkinnon suorittamista, kun taas ulkomaalaistaustaisista nuorista opintojen keskeyttäneitä oli 14 prosenttia.

5 POHDINTA

Katsaukseni johdannossa oleva sitaatti ”viimeistä poikaani en anna” luo lohduttomia mielikuvia maailman ja konfliktialueiden tilanteesta. Epätoivo ajaa tilanteeseen, jossa vanhemmat voivat edesauttaa lapsiaan lähtemään matkalle tuntemattomaan hakemaan suojaa ja turvaa muualta. Toisaalta luopuminen voi olla pakon sanelemaa; mieluummin Eurooppaan, kuin osaksi aseellisia ryhmiä taikka kärsimään ihmiskaupasta ja kidutuksesta. Vanhemmat voivat olla myös kuolleet, eikä lapsella ole muuta vaihtoehtoa kuin lähteä muiden mukana. ”Viimeistä poikaani en anna” viittaa vaihtoehtoiseen tilannetekijään ja todellisuuteen. -En anna poikaani esimerkiksi Isikselle taikka muulle terroristiristiryhmittymälle, mutta annan hänet Eurooppaan, jotta hän voi kasvaa ja elää rauhassa, ehkä myös auttaa sieltä käsin kotimaahan jääviä perheenjäseniä.

Kokoavassa kirjallisuuskatsauksessani tutkin alaikäisten yksin maahan tulleiden kotoutumisen & kotouttamisen haasteita sekä niihin vaikuttavia tekijöitä Agerin ja Strangin (2008) hyvän kotoutumisen viitekehyksen valossa. Viitekehyksen mukaisista kotoutumiseen vaikuttavista osa-alueista voimakkaimmin tutkimuskirjallisuudesta nousevia kotoutumiseen ja kotouttamiseen liittyviä haastekohtia olivat kieli & kulttuurinen osaaminen, turvallisuus ja jatkuvuus sekä sosiaalisten kontaktien osa-alue, joka viitekehyyksessä jakaantui kolmeen erilaisia sosiaalisia kontakteja erittelevään osaan.

Erityisinä ongelmakohtina kotoutumisessa ja kotouttamisessa yksin maahan tulleiden osalta korostuivat sosiaalisten kontaktien merkitykset ja puutteet, erityisyytenä sosiaalisten siteiden muuttuminen ja puuttuminen maahan muuton jälkeen. Perheyhteisöjen merkitys ei katoa, vaikka perhe onkin konkreettisesti tyypistynyt. Jälkeen jääneet sukulaiset toimivat tuen lähteinä, toisaalta heillä on vaateita Suomessa oleskelevia kohtaan. Yksin tulleen alaikäisen kotoutumiseen ja kouluttautumiseen ensisijaisesti kuuluvia voimavaroja vähentää mm. perheenyhdistämiseen ja muualla oleskelevan perheen turvallisuuteen liittyvät asiat sekä taloudellinen vastuu köyhydessä elävästä perheestä. Taloudellinen taakka ja velvollisuus huolehtia

perheestä voi johtaa lieveilmiöihin ja velkaantumisen, rikollisuuden tai pimeiden töiden kautta.

Sosiaaliset sillat, eli suhteet kantaväestöön näyttävät ongelmallisina, koska suhteita on vaikeaa luoda ja viranomaissuhteet ovat ns. hauraita suhteita. Suhteet omaan etniseen viiteryhmään nähdään kahtiajakoisena; toisaalta turvallisuuden tunteita tarjoavina, mutta pitkittyessään kotoutumista estävinä suhteina. Kantaväestöön on vaikeaa tutustua ja sosiaalisten siteiden muodostaminen kantaväestön pariin jää vaillinaisen kielitaidon tai kantaväestön epäluuloisuuden takia pinnalliseksi. Perheen puuttuminen ja ryhmäsuhteiden repaleisuus tai kiinnittyminen ainoastaan omaan etniseen ryhmään on kotoutumiseen hidastavasti vaikuttava syy.

Yksin tulleet elävät edelleenkin, vielä oleskeluluvan saamisen jälkeen määrittelemättömässä välitilassa: vaikka oleskelulupa on taskussa, ei yksin tullut ole kokonainen ilman perhettään ja vuosien, usein turha odotus perheenyhdistämisen mahdollisuudesta vaikuttaa kokonaisvaltaisesti kotoutumiseen. Lähtökohtaisesti yksin tulleiden asema on hyvin erilainen kuin muiden ikäistensä tilanne: he ovat siirtymässä sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä toiseen ja samalla ovat lapsuuden ja aikuisuuden välimaastossa. Björklund (2014a, 64) kuvaa yksin tulleita termillä ”näkyttömät nuoret” ja selventää termiä kuvaamalla heidän olemistaan kotouttamisen, kouluttamisen ja toimenpiteiden kohteena, raaka-aineena ilman statusta, omaisuutta ja sukulaissiteitä.

Ager ja Strang (2008) listaavat kotoutumisen keinoihin, mutta myös indikaattoriksi terveyden ja turvallisuuden. Kaikissa käsittelemissäni lähteissä puhutaan kotoutumiseen vaikuttavina seikkoina lähtömaan olosuhteista, traumaattisista kokemuksista, paitsi lähtömaassa, myös matkan aikana sisältäen ihmiskauppaan ja kidutukseen sisältyviä piirteitä. Tutkimuksen tuloksissa korostuivat vastaanottavan maan palvelujärjestelmän puutteet, jotka linkitän sosiaalisten siteiden kategoriaan. Erityisosaamista pakolaispsykiatrisen hoidon muodossa ei tarjota Suomessa kuin kahdessa kaupungissa, muutoin psykiatrian erityisosaamisen palvelut ovat tarjolla satunnaisten toimijoiden ja kolmannen sektorin kautta. Myös kielitaidon puutteet, monikulttuurisuusosaaminen palvelurakenteissa ja edustajajärjestelmän repaleisuus

vaikuttavat kohtaamisiin ja tätä kautta kotoutumisprosessissa yksilöllisiin turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteisiin. Yksin tulleiden asumisyksiköitä lakkautetaan perustuen asiakasvirtoihin, pakkomuutto paikkakunnalta toiselle ei huomioi vastaanottavalle paikkakunnalle jo syntyneitä sosiaalisia suhteita, tutun asuinympäristön ja koulun merkitystä taikka edustajusuhteen katkeamisen ja vaihtumisen merkitystä kotoutumiselle ja jatkuvuuden tunteille.

Institutionaalisten kotouttamisen ja kotoutumisen haasteiksi voidaan lukea koulutusjärjestelmän ja sosiaali- ja terveystalvelujen haasteiden lisäksi myös institutionaaliset asenteet. Kuusisto- Arponen (2016, 95–97) tuo tämän esille viitatessaan artikkelissaan maahanmuuttoviraston maahanmuuttoyksikön johtajan Helsingin Sanomiin kirjoittamaan vastineeseen, jossa hän yhdistää lapsen kasvun ja kehityksen, hallinnollisen perheenyhdistämisen ja kotouttamispolitiikan kirjoittamalla, että lapsen jääminen ilman perhettä Suomeen voi vaikuttaa kielteisesti, mutta ei ole peruste myöntää lupia perheenjäsenille. Joissakin tapauksissa perheen tulo voi aiheuttaa kulttuurisia yhteentörmäyksiä ja hidastaa tai vaikeuttaa lapsen kehitystä. Asenne lietsoo pelkoa ja epäluuloisuutta ja on populistinen tullessaan viranomaistahon edustajalta. Arponen (2016, 96) toteaa, että yksin tulleen lapsen tai nuoren sosiaalisen ja kulttuurisen toimijuuden kehitystä ja oikeutta perhe-elämään ei pitäisi liittää kansallisen kotouttamispolitiikan epäonnistumiseen ja vaikuttimena ei perheenyhdistämisen päätöksissä saisi olla henkilön perheenjäsenten kulttuurisen integraation mahdollisuuksien arvioiminen. Yksin tulleiden kohtaamat sopeutumisen vaikeudet eivät välttämättä johdu haavoittuvasta asemasta ja tämän vuoksi kuulumisesta erilaisiin marginaaleihin, ongelmat voivat juontaa juurensa puutteellisista palveluista, syrjivistä asenteista ja suoranaisestä rasismista ja epätasapainoisesta hallinnosta.

Yksin tullut on statukseltaan lähtökohtaisesti riippuvainen ja valtasuhteessa alisteinen palvelujärjestelmän viranomaisiin mm. edustajaansa, sosiaalityöntekijöihin ja perheryhmäkodin ohjaajiin, jotka usein saattavat olla ainoita läheisiä suomalaisia aikuisia. Nuorilla saattaa olla monia ystäviä, mutta ei juurikaan suomalaisia ystävyysuhteita. Yksin tulleet ovat institutionaalisen hoivan kohteena eri konteksteissa; perheryhmäkodeissa, kouluissa, sosiaali- ja terveystalveluissa.

Kotoutumista leimaa yksinäisyys ja erillisyyden tunne uudessa erilaisessa ympäristössä. Toisaalta järjestelmä suojaa alaikäisiä yksin tulleita, toisaalta tekee sitä paradoksaalisti tiettyyn pisteeseen saakka. Viranomaishallinto, eritoten perheenyhdistämispolitiikassa, tuottaa yksinäisyyden marginalisointia, koska yksin tullut nähdään irrallisena suojelu kohteena, jonka perhesuhteet tulkitaan hallintakäytänteissä jopa pelottaviksi ja vaikeiksi asioiksi ja perheenyhdistäminen on tehty liki mahdottomaksi.

Onnistuneen kotoutumisen edellytyksenä on pääsy osalliseksi yhteiskuntaa opintojen kautta. Ilman kielitaitoa ja motivaation ollessa heikko on mahdotonta edetä koulutuspolkua, joka usein on yksin tulleelle liian vaativa aikarajoituksineen ja vaateineen oppia kieli tietyn aikajänteen sisällä. Kotoutumisen haasteina voidaan nähdä koulujärjestelmän puutteet ja joustamattomuus, vaikkakin prosessit ovat teoriassa selväpiirteisiä ja suoraviivaisia perustuen lainsäädäntöön. Usein prosessissa unohtuvat yksin maahan tulleiden erityistarpeet. Maahanmuuttajataustaiset nuoret suhtautuvat kouluun ja opintoihin myönteisesti, mutta havainto on kontrastissa siihen, että heillä on kantaväestöä useammin vaikeuksia koulunkäynnissä ja opiskelussa, kiusaamiskokemuksia ja alisuoriutumista. Jahnukainen ym. (2019, 290) kuvaa tätä ilmiötä maahanmuuttajien paradoksilla. tukimenetelmät kouluissa eivät ole täysin pystyneet estämään koulutuksesta syrjäytymistä; kielitaidon vajavaisuus voi estää opiskeluvaikeuksien havaitsemista, ja kielitaidon eri tasot luokittelevat ihmisiä erilaisiin asemiin.

Katsaukseni lähdekirjallisuudessa kotoutumisen onnistumisista puhuttiin vähän taikka niistä oli mainintoja vähäisesti sivulauseissa. kokemukseen perustuvissa aineistoissa onnistumisia käsiteltiin valtavien haasteiden kautta ja painopiste oli ongelmallisuudessa. Yleiseen diskurssiin kotouttamisesta ja kotoutumisesta on löydettävissä paljon hyvää. Suomessa kotoutuminen on valtiotasolla nostettu yhdeksi kehittämisen kohteeksi ja lakimuutoksia kotoutumisen tehostamiseksi ollaan tekemässä parasta aikaa. Kunnissa ja tulevilla hyvinvointialueilla on olemassa sekä kehitteillä tehokkaita, hyviä prosesseja, jotka ottavat huomioon erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat yksin alaikäisinä maahan tulleet sosiaalihuollon kontekstissa. Haasteena on saada palveluista tasalaatuisia ja samalla tavalla saataville

paikkakunnasta riippumatta. Palveluja ollaan eriyttämässä ja yksin alaikäisinä tulleista puhutaan uudessa lakivalmistelussa sekä hyvinvointialueen kehittämistyössä erillisenä sosiaalipalvelujen erityisasiakasryhmänä. Kotoutumisen kokonaisuuden kannalta on ilahduttavaa, että yksin tulleiden haavoittuvaa asemaa ollaan korostamassa entisestään ja eriyttämässä edelleenkin muusta turvapaikanhakijoiden ryhmästä. Ristiriitaisuuksia kansallisen lainsäädännön ja kansainvälisten velvoitteiden toteutumisessa on edelleenkin liittyen lapsen edun tarkasteluun ja kuinka lapsen etu konkretisoituu kielteisissä perheenyhdistämispäätöksissä.

Kotoutumisen haasteet ja sitä estävät ja hidastavat tekijät ovat tiedossa ja muutoksiin tarvitaan ennen kaikkea halukkuutta tunnistaa yksin maahan tulleiden haavoittuva asema ja sopimuksissa ratifioitu lapsen etu, mutta myös institutionaalista tahtoa muuttaa rakenteita ja palveluja tehokkaammiksi palvelemaan näiden lasten ja nuorten tarpeita.

Kirjallisuuskatsaus antoi tutkimuskysymyksiini vastauksia, jotka konkretisoituvat työssäni yksin maahan tulleiden pakolaislasten- ja nuorten parissa. Näiden nuorten asema on vaikea ja haasteellinen, mutta ei mahdoton. Tutkimusaineistoni antoi toivoa siitä, että tiedostetut kotoutumisen haasteet ja ongelmat ovat korjattavissa sekä uudistuvan kotoutumislain, että hyvinvointialueiden uudistamistyön kautta.

Kirjallisuuskatsauksen kirjoittamisprosessi jätti innon tutkimukseen ja kehittämistyöhön: haaveissa siintävä graduni voisi käsitellä aihetta, missä olemme yhteiskuntana ja rakenteellisesti kotoutumisen näkökulmasta onnistuneet, kotoutumisen menestystarinoita ei ole nostettu liikaa yleiseen diskurssiin, vaikka niitä on olemassa.

LÄHTEET

- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies* Vol. 21, No. 2. Oxford University Press. <http://www.cpcnetwork.org/wp-content/uploads/2014/04/19.-Ager-Strang-Understanding-Integration-2008.pdf> Luettu 2.2.2022.
- Anis, M. & Esberg, R. (2018). Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa J., Hiitola., M. Anis. & K, Turtiainen. (toim.), *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy. 189–213.
- Arvola, O., Kuikkaniemi, A. & Siren, H. (2014). Kohtaamisia- Ryhmätoteutukset yksintulleiden nuorten tukena. Teoksessa E. Heikkilä (toim.) *Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen*. Turku: Siirtolaisinstituutti. 21-35.
- Ayotte, W (2000). *Separated Children Coming to Western Europe: Why they travel and how they travel*. London: Save the Children Fund.
- Berg, K. (2012). Insha Allah-Sosiaalityötä pakolaisasiakkaiden kanssa. Teoksessa M., Strömberg-Jakka. & T., Karttunen. (toim.), *Sosiaalityön haasteet tukea ammattilaisten arkeen*. Juva: PS-Kustannus. 14–34.
- Berry, J. W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. Teoksessa A. Padilla. (toim.), *Acculturation: theory, models and some new findings*. Boulder: Westview Press. 9–25.
- Björklund, K. (2014a). ”Haluan koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisinstituutti tutkimuksia A 48. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Björklund, K. (2014b). Yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Varsinais-Suomessa- mitä heille kuuluu? Teoksessa E. Heikkilä (toim.), *Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen*. Siirtolaisinstituutti tutkimuksia A 49. Turku: Siirtolaisinstituutti. 37–61.
- Björklund, K. (2015). *Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context*. Institute of Migration. Migration Studies C26. Turku: Institute of Migration.
- Bruun, Anna (2021). Esitys YEE-hankkeen foorumissa 15.9.2021.
- Castaneda, A., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P & PALOMA-asiantuntijaryhmä (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa Paloma käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Ohjaus, 5/2018*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-100-3>. Luettu 20.2.2022.
- EIT (2014). *Tarakhel v. Sveitsi 29217/12*, 4.11.2014. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-148070> Luettu 3.3.2022.

Euroopan muuttoliikeverkosto (2016). Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkarakortti 2016. Maahanmuuttovirasto. https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/o9a_finland_apr2016_en.pdf . Luettu 21.1.2022.

Euroopan muuttoliikeverkosto (2020). Vuosittainen maahanmuutto- ja turvapaikkarakortti 2020. https://www.emn.fi/files/2136/EMN_maahanmuutto_ja_turvapaikka_FI_NETTI.pdf . Luettu 21.1.2022.

Fingerroos, O., Tapaninen, A-M. & Tiilikainen, M. (2016). Perheet koetuksella. Teoksessa O., Fingerroos, A-M., Tapaninen, M, Tiilikainen. (toim.), Perheenyhdistäminen kuka saa perheen Suomeen kuka ei ja miksi? Tampere: Vastapaino 195–207.

Hagman, S. (2017) ”Työ on varmasti vielä lapsenkengissä” Selvitys traumatisoituneiden pakolaislasten ja -nuorten hoidosta. HDL Raportti 01/2017. Helsingin Diakonialaitos 2017.

Heckmann, Friedrich. (2006). Integration and integration policies: IMISCOE network feasibility study. Bamberg: europäisches forum für migrationsstudien (efms) Institut an der Universität Bamberg. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-192953>. Luettu 18.2.2022.

Heikkilä, M. & Mustaniemi-Laakso, M. (2018). Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisoikeudessa ja -käytänteissä. Teoksessa E., Lyytinen (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, Tutkimus 2. Tampere: Siirtolaisinstituutti. 65–87.

Helander, R. & Mikkonen, A. (2002). Ikävä äitiä... ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliiton tutkimuskatsauksia E 13/2002. Helsinki: Väestöliiton tutkimuskatsauksia.

Hirschovits-Gerz, T (2022). Toimintaympäristö muutoksessa. Teoksessa: T., Hirschovits-Gerz, N., Weckroth. & T., Heino (toim.), Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. THL verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-815-6>. Luettu 1.3.2022. 40–41.

Honkasalo, V. (2017). Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyysverkostoja ja tietoa. Teoksessa: V., Honkasalo., K., Maiche., H., Onodera., M., Peltola. & L., Suurpää. (toim.), Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. 9–13.

Hämäläinen, J. (2006). Nuori ja perhe yhteiskunnan murroksessa. Teoksessa E. Laukkanen, M. Marttunen, S. Miettinen & M. Pietikäinen (toim.), Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Hämeenlinna: Duodecim.43–49.

Jahnukainen, M., Kalalahti, M & Kivirauma, J. (2019). Oma paikka haussa maahanmuuttotilanteesta nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Jahnukainen, M., Kivirauma, J., Laaksonen, L., Niemi, A-M. & Varjo, J. (2019). Opotunteja ja erityistä tukea ohjaus ja tuki koulujärjestelmässä. Teoksessa: M.,

- Janhukainen, M., Kalalahti & J. Kivirauma (toim.), Oma paikka haussa maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus. 29–48.
- Jahnukainen, M., Kalalahti, M., Kivirauma, J. (2019). Mitä tiedämme ja mitä pitäisi tietää maahanmuuttotaustaisten nuorten koulutuksesta? Teoksessa: M., Janhukainen, M., Kalalahti & J. Kivirauma (toim.), Oma paikka haussa maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus. 288–295.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. (2002). Rasismi ja syrjintä Suomessa maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy/ Yliopistokustannus University Press Finland.
- Kalalahti, M., Zacheus, T., Laaksonen, L. & Jahnukainen, M. (2019). Toiselle asteelle ja eteenpäin eriytyvät toisen asteen koulutuspolut. Teoksessa: M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma. (toim.), Oma paikka haussa maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus Oy. 71–89.
- Kalland, M. (2009). Yksintulleet. Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. European Migration Network 3. www.emn.fi/files/44/artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf Luettu: 6.3.2022.
- Kauko, O. (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):1. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201506039999>. Luettu 2.2.2022.
- Kokkonen, L. (2018). Pakolaisten sosiaalinen tuki viranomaiskohtauksissa. Teoksessa: J., Hiihola, M., Anis. & K., Turtiainen. (toim.), Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino. 98–123.
- Kotoutumisen osaamiskeskus (2022a). Kotoutumislain mukaista jälkihuoltoa saa 25-vuotiaaksi asti. <https://kotoutuminen.fi/jalkihuolto-ja-kotoutumissuunnitelma> Luettu 28.1.2022.
- Kotoutumisen osaamiskeskus (2022 b). Keskeiset kotoutumiseen liittyvät käsitteet. <https://kotoutuminen.fi/keskeiset-kasitteet>. Luettu 13.2.2022.
- Kotoutumisen osaamiskeskus (2022 c). Alaikäisen kotoutumissuunnitelma. <https://kotoutuminen.fi/alaikaisen-kotoutumissuunnitelma> Luettu 12.2.2022.
- Kuusisto-Arponen, A. (2016). Perheettömiksi suojellut. Teoksessa: O., Fingerroos., A-M., Tapaninen. & M., Tiilikainen. (toim.), Perheenyhdistäminen. Tampere: Vastapaino. 89–109.
- Kuru, T. (2021). Pakolaisten kotoutumisen haasteet Suomessa. Kandidaattitutkielma, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. JYX-julkaisuarkisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/78228/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202110155260.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 11.1.2022.
- Kääriälä, A., Keski-Säntti, M., Aaltonen, M., Haikkola, L., Huotari, T., Ilmakunnas, I., Juutinen, A., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Pekkarinen, E., Rask, S., Ristikari, T., Salo, J. & Gissler, M. (2020). Suomi seuraavan sukupolven kasvu ympäristönä seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 228.

Laine, T., Hyväri, S., & Vuokila-Oikkonen, P. (2010). Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila - Oikkonen (toim.), Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveystalalla. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi. 9–25.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 2011. 746/17.6.2011.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20200616> Luettu 8.4.2022.

Laki kotoutumisen edistämisestä 2010. 1836/30.12.2010.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> Luettu 14.4.2022.

Lalander, P. & Raoof, D. (2016). "Vi vet vad du behöver" Konstruktion och motstånd av "ensamkommande" på HVB. Socialvetenskaplig tidskrift 2016: 3–4, 219–238.

<https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1401411/FULLTEXT01.pdf>. Luettu 23.1.2022

Lempinen, L. & Hirschovits-Gerz, T. (2022). Ilman huoltajaa maahan tulleet ja kotoutumislaki. Teoksessa: T., Hirschovits-Gerz., N., Weckroth. & T., Heino. (toim.), Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa maahan alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista. THL verkkojulkaisu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-815-6>. Luettu 1.3.2022.

Lyytinen (2019). Johdanto. Teoksessa: E., Lyytinen. (toim.), Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, Tutkimus 2. Tampere: Siirtolaisinstituutti. 15–35.

Maahanmuuttovirasto (2020). Suomi vastaanotti ensimmäiset alaikäisten siirrot Välimeren alueelta keskiviikkoiltapäivinä. <https://sttinfo.fi/tiedote/suomi-vastaanotti-ensimmaiset-alaikaisten-siirrot-valimeren-alueelta-keskiviikko-iltapaivana?publisherId=69817837&released=69884996>. Luettu 15.2.2022.

Maahanmuuttovirasto (2022). Tilastot, yksintullut alaikäinen.

<https://tilastot.migri.fi/#applications/23330/49/14>. Luettu 22.1.2022.

Makkonen, T. & Koskeniemi, E. (2013). Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen säätely. Teoksessa T. Martikainen P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.), Muuttajat kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 55–80.

Martiskainen, T. (2009). Lasten vastaanotto uusien haasteiden keskellä- minkä tien Suomi valitsee. Teoksessa Kalland, M. (toim.), Yksintulleet. Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. European Migration Network. http://emn.fi/files/44/artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf. Luettu 6.3.2022. 46–53.

Martiskainen, T. & Toivonen, V. (2019) Kotoutumisen polku Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut. Lastensuojelun keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/kotoutumisen_polku_.pdf Luettu 13.4.2022.

- Mertaniemi, R. (2018). Hyvä alku Pohjanmaalla- En bra start i Österbotten. https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/20388605/05_Ritva+Kotona+Suomessa-17012018_esitys.pdf/da457dd0-8155-4ffa-a26f-30946ac451e6. Luettu 3.3.2022.
- MIPEX (2020). Main findings. Policy indicators: Key findings. <https://www.mipex.eu/key-findings>. Luettu 6.3.2022.
- Mooney, L., A, Knox, D & Schacht, C. (2016). Understanding social problems. 10th edition. Belmont, CA: Wadsworth.
- Mähönen, A. & Jasinskaja-Lahti, Inga (2013). Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.), Muuttajat kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. 247-261.
- Ní Raghallaigh, M. & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: Coping strategies, resilience, and the relevance of religion. (Report). Child & Family Social Work, 15(2), 226–237.
- Nieminen, H. (2015). Yhteiskunnallisia esteitä. Teoksessa: H., Nieminen., A., Kivijärvi. & K., Toivikko. Maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten esteiden edessä. Helsinki: Intokustannus. 21–78.
- Onodera, H. & Peltola, M. (2017). Ystävyys, sosiaaliset suhteet ja nuorten turvapaikanhakijoiden poikkeukselliset olot. Teoksessa: V., Honkasalo., K., Maiche., H., Onodera., M., Peltola. & L., Suurpää. (toim.), Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa. Julkaisuja Nuorisotutkimusseura, nro 195, Liike. 28–33.
- Pakolaisapu 2022. Pakolaisuus Suomessa. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus-suomessa>. Luettu 21.1.2022.
- Pakolaisneuvonta (2022). Lapsi suojelua hakemassa. <https://www.pakolaisneuvonta.fi/asiantuntijajarjesto/tietoa-pakolais-ja-ulkomaalaisoikeudesta/lapsi-suojelua-hakemassa/>. Luettu 15.2.2022.
- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 1968/77. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2 Luettu 25.4.2022.
- Parhiala, P. & Raulo, S. (2016). Pakolaiset maailmamme kuvana. Teoksessa R., Gothoni & U., Siirto. (toim.), Pakolaisuudesta kotiin. 21–39. Helsinki: Gaudeamus.
- Pöyhönen, S., Kokkonen, L. & Tarnanen, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa: E., Lyytinen. (toim.), Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Tampere: Siirtolaisinstituutti. 183–205.
- Raitakari, S (2004). Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa: A., Jokinen., L., Huttunen. & A., Kulmala. (toim.), Puhua vastaan ja vaieta neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus kirja. 56–73.
- Saarinen, M. & Zacheus, T. (2019). ”En mä oo samanlainen” Maahanmuuttotaustaisten nuorten kokemuksia ulkopuolisuudesta. Teoksessa: M.,

- Jahnukainen, M, Kalalahti. & J. Kivirauma. (toim.), Oma paikka haussa maahanmuuttotilanteesta nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus Oy. 170–199.
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus. Vaasan yliopiston opetusjulkaisu 62. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>. Luettu 12.3.2022.
- Saukkonen, P. (2020). Suomi omaksi kodiksi kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Sisäministeriö (2020). Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2020 Arvio väkivaltaisen ekstremismin tilanteesta Suomessa vuonna 2019 ja kehityksen suunta. Sisäministeriön julkaisu 2020:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-621-8>. Luettu 30.3.2022.
- Suikkanen, S. (2010). Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatrisen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsinki: Libris Oy.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Luettu 2.2.2022.
- Straiton, M., Aambo, A. & Johansen, R. (2019). Perceived discrimination, health, and mental health among immigrants in Norway: the role of moderating factors. Perceived discrimination, health and mental health among immigrants in Norway: the role of moderating factors BMC Public Health **19**, 325 (2019). <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6649-9> Luettu 6.3.2022.
- Tarvainen, L. (2016). Pakolaispolitiikka ja lainsäädäntö pääpiirteittäin- näkökulmana haavoittuvuus. Teoksessa: R., Gothoni. & U., Siirto. (toim.), Pakolaisuudesta kotiin. Helsinki: Gaudeamus. 59–75.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimusanalyysi ja sisällönanalyysi. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turtiainen, K. (2012). Perhe pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa M., Strömberg-Jakka & T. Karttunen (toim.), Sosiaalityön haasteet tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: Ps- Kustannus. 35–53.
- UNHCR (2022). How many refugees there are around the world? <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> Luettu 21.1.2022.
- UNHCR (1997). Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum February 1997. <https://www.unhcr.org/3d4f91cf4.pdf>. Luettu 25.3.2022.
- Unicef (2022) Lapsen oikeuksien sopimus. Yleissopimus lapsen oikeuksista. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/> Luettu 26.2.2022.
- Valtioneuvosto (2021a). Ministerityöryhmä: Suomi vastaanottaa vuoden 2022 pakolaiskiintiössä myös afganistanilaisia pakolaisia. <https://valtioneuvosto.fi/>

[/1410853/ministerityoryhmy-suomi-vastaanottaa-vuoden-2022-pakolaiskiintiössä-myös-afganistanilaisia-pakolaisia-1](#). Luettu: 21.1.2022.

Valtioneuvosto (2021b). Kiintiöpakolaisten vastaanottaminen on yksi tapa auttaa Afganistanin vaikeassa tilanteessa. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/kiintiopakolaisten-vastaanottaminen-on-yksi-tapa-auttaa-afganistanin-vaikeassa-tilanteessa>. Luettu 12.2.2022.

Valtioneuvosto (2020). Valtioneuvoston selonteko kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista. <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=TEM014:00/2020> Luettu 27.3.2022.

Vilka, H (2015). Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

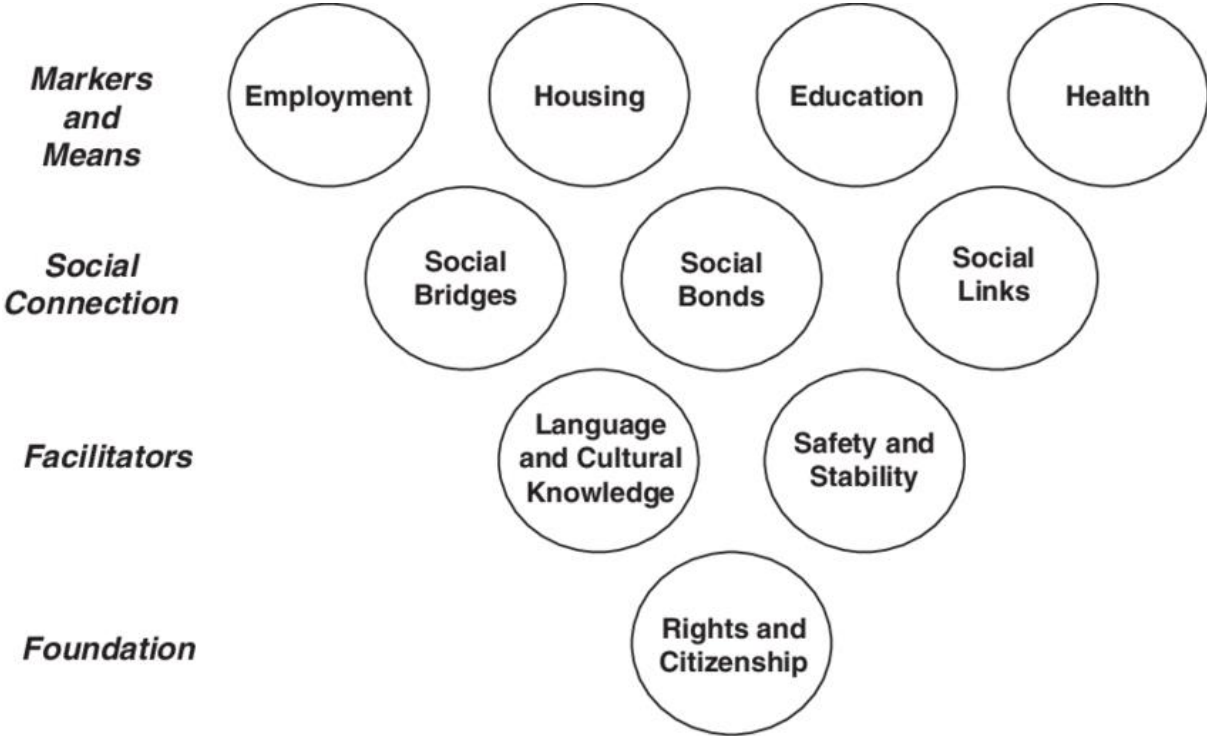
Vuori, J. (2015). Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):4. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015120722878>. Luettu 6.3.2022.

Zacheus, T. (2019). Kiusaaminen, syrjintä ja rasismi kokemuksia peruskoulussa ja toisella asteella. Teoksessa: M., Jahnukainen, M., Kalalahti & J. Kivirauma. (toim.), Oma paikka haussa maahanmuuttotilanteesta nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus Oy. 137–169.

Zogg, F., Kurki, A., Tuomala, V. & Haavisto, R. (2021). Nuoret ääriliikkeiden rekrytoinnin kohteena. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 28. https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/09/08124219/nuoret_aariliikkeiden_rekrytoinnin_kohteena_2021.pdf

LITTEET

LIITE 1

A Conceptual Framework Defining Core Domains of Integration. (Ager & Strang 2008,170)

LIITE 2

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

<p>Anis, M., Esberg, R. (2018.) Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa: J., Hiitola., M., Anis, K., Turtiainen. (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Tampere: Vastapaino. 189–213.</p>	<p>Tutkimuskatsaus ilman huoltajaa turvapaikkaa hakeneiden lasten ja nuorten kokemuksista heidän saavuttuaan Eurooppaan.</p>
<p>Arvola, O., Kuikkaniemi, A., Siren, H. (2014.) Kohtaamisia- Ryhmätoteutukset yksintulleiden nuorten tukena. Teoksessa E. Heikkilä (toim.) Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Siirtolaisinstituutti Tutkimuksia A 49. Turku: Siirtolaisinstituutti. 21–35.</p>	<p>Tutkimusartikkeli, joka esittelee opiskelijoiden toteuttamien tavoitteellisten ryhmien ja toimintapäivien osuutta Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen-projektissa, jossa on haluttu mahdollistaa eritasoisia yksilöiden välisiä kohtaamisia ja tukea yksin tulleita nuoria kotoutumisessa ja mahdollistaa kohtaamisia.</p>
<p>Björklund, K. (2014.) ”Haluan koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa” Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisinstituutti tutkimuksia A 48. Turku: Siirtolaisinstituutti.</p>	<p>Siirtolaisinstituutin haastattelututkimus jo aikuistuneista yksin maahan tulleista alaikäisistä ja heidän kotoutumisen kokemuksistaan Suomessa.</p>
<p>Björklund, K. (2015.) Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context. Institute of Migration. Migration Studies C 26. Turku: Institute of Migration.</p>	<p>Siirtolaisinstituutin tutkimus yksin maahan tulleiden alaikäisten vastaanoton käytänteistä ja kotoutumisesta Suomeen. Tutkimuksen tulokset perustuivat Halaten-projektiin (2013–2015) ja vertailukohteena suomalaiset ja muut pohjoismaiset kokemukset ja käytänteet.</p>

<p>Castaneda, A., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P ja PALOMA-asiiantuntijaryhmä (2018.) Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa Paloma käsikirja. Ohjaus, 5/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Helsinki: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.</p>	<p>Tulos terveyden- ja hyvinvointilaitoksen pakolaisten valtakunnallisesta mielenterveystoimien kehittämishankkeesta. Teokseen on kerätty palveluiden ongelmakohtia ja kehittämistarpeita sekä tietoja ja hyviä käytänteitä suomalaisesta ja kansainvälisestä tutkimuksesta ja käytännön kehittämistyöstä.</p>
<p>Hagman, S. (2017) "Työ on varmasti vielä lapsenkengissä" Selvitys traumatisoituneiden pakolaislasten ja -nuorten hoidosta. HDL Raportti 01/2017. Helsingin Diakonialaitos 2017.</p>	<p>Helsingin Diakonissalaitoksen Kidutettujen kuntoutuskeskuksessa olleen Lasten ja nuorten toiminnan (2016–2018) selvitystyö. Selvityksen kaksi osaa käsittävät syventymisen sota-alueilta tulleiden erityispiirteisiin suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuksen ja tutkimuskirjallisuuden valossa. Toinen osa käsittelee julkisten terveyspalveluiden tilannetta Suomessa ja kuinka kunnat ottavat palveluihinsa huomioon sota-alueilta tulleet lapset ja nuoret.</p>
<p>Heikkilä, E. (2014). Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Siirtolaisinstituutti tutkimuksia A 49. Turku: Siirtolaisinstituutti.</p>	<p>Siirtolaisuusinstituutin ja Turun ammattikorkeakoulun asiantuntijaseminaarin pohjalta julkaistu asiantuntijoiden puheenvuorokooste, joka kertoo yksintulleiden nuorten kotoutumisen kokemuksista eri näkökulmat huomioiden; sekä nuorten että heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kuvaamana.</p>

<p>Helander, R. & Mikkonen, A. (2002.) Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto E 13/2002 Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.</p>	<p>Väestöliiton selvitys ilman huoltajaa tulleista alaikäisistä. Selvityksen kaksi osaa käsittelevät alaikäisten lasten osuutta, lukumääriä, taustoja ja vastaanottojärjestelyjä Suomessa sekä tuo pakolaistaustaisten yksin maahan tulleiden omat kokemukset ja äänen siitä minkälaista on kasvaa ilman perhettä Suomessa.</p>
<p>Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (2019.) Oma paikka haussa maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus. Tallinna: Gaudeamus Oy.</p>	<p>Vertaisarvioitu teos, jonka taustalla on kaksi Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia: pitkäaikaistutkimus TRANSIT-hanke, jossa seurattiin 450 nuorta yhdeksänneltä luokalta toiseen asteen luokille sekä EMED-hanke (employability, education and diversities), jossa tutkittiin toisen asteen koulutusta etnografisin menetelmin.</p>
<p>Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. (2002.) Rasismi ja syrjintä Suomessa maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy/ Yliopistokustannus University Press Finland.</p>	<p>Kyselylomaketutkimus maahanmuuttajien kokemasta rasismista ja syrjinnästä tavoitteena selvittää kokemuksellinen rasismin ja syrjinnän luonne sekä kokemusten yhteys henkiseen hyvinvointiin.</p>

<p>Kalland, M. (2009.) Yksintulleet. Näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. European Migration Network. http://emn.fi/files/44/artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf 5-73.</p>	<p>Tutkimuskatsaus ilman huoltajaa turvapaikkaa hakeneiden lasten ja nuorten kokemuksista heidän saavuttuaan Eurooppaan. Synteesitutkimus viranomais- ja järjestöraporteista, haastatteluista, lausunnoista sekä kannanotoista käsitellen yksin maahan tulleita koskevia prosesseja, viranomaisohjeistuksia sekä säännöstöä.</p>
<p>Kauko, O. (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):1. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201506039999</p>	<p>Kaukon väitöskirjan osatutkimus, joka käsittelee yksin tulleiden kokemuksellista yksinäisyyttä ja sen muotoja.</p>
<p>Kokkonen, L. (2018.) Pakolaisten sosiaalinen tuki viranomaiskohtaisissa. Teoksessa J., Hiitola, M., Anis, K., Turtiainen. (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino. 98–123.</p>	<p>Tutkimusartikkeli perustuen puheviestinnän väitöskirjatutkimukseen tarkoituksena luoda ymmärrystä pakolaisten vuorovaikutussuhteista laajasti.</p>
<p>Kuusisto-Arponen, A. (2016.) Perheettömiksi suojellut. Teoksessa O., Fingerroos., A-M., Tapaninen., M., Tiilikainen. Perheenyhdistäminen. Tampere: Vastapaino. 89–109.</p>	<p>Tutkimusartikkeli yksin tulleiden lasten kielteisen perheenyhdistämispäätösten inhimillisistä seurauksista ja perheenyhdistämisen ongelmallisuudesta. Perustuu etnografiseen kenttätutkimukseen.</p>

<p>Lyytinen (2019). Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, Tutkimus 2. Tampere: Siirtolaisinstituutti.</p>	<p>Tieteellinen vertaisarvioitu kokoomateos pakolaistutkimus, jossa tarkastellaan turvapaikanhaun ja pakolaisuuden monimuotoisuutta.</p>
<p>Nieminen, H. (2015.) Yhteiskunnallisia esteitä. Teoksessa: H., Nieminen, A., Kivijärvi, K., Toivikko. Maahan muuttaneet nuoret yhteiskunnallisten esteiden edessä. Helsinki: Intokustannus. 21-78.</p>	<p>Pakolaisavun Kurvi-hankkeen tutkimustuloksia maahan muuttaneiden nuorten yhteiskunnallisista esteistä.</p>
<p>Pöyhönen, S., Kokkonen, L., Tarnanen, M. (2019.) Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa Lyytinen, E (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Tampere: Siirtolaisinstituutti. 183-205.</p>	<p>Tutkimusartikkeli ja analyysi turvapaikanhakijoiden sosiaalisista verkostoista odottaessa turvapaikkapäätöstä ja kuinka vuorovaikutussuhteet ja kielikäytännöt ovat yhteyksissä kuulumisen ja kuulumattomuuden tunteisiin erilaisissa läsnäolon paikoissa.</p>
<p>Saukkonen, P. (2020). Suomi omaksi kodiksi kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus Oy.</p>	<p>Vertaisarvioitu yleisesitys suomalaisesta kotouttamispolitiikasta ja kehittämistarpeista.</p>
<p>Suikkanen, S. (2010.) Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatrisen palvelujen tarpeestaan. Helsingin diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsinki: Libris Oy.</p>	<p>Haastattelututkimus pakolais- ja turvapaikanhakijalasten kanssa toimivilla tahoilla. Selvitys on osa Helsingin Diakonissalaitoksen hallinnoimaa Kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden</p>

	turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja - nuorten hoidon tarpeen arviointi ja kuntouttaminen- hanketta.
--	--